

ESKİ TÜRK DÜĞÜNLERİ

Sadi Yaver Ataman

ESKİ TÜRK DÜĞÜNLERİ
VE
EVLENME RİT'LERİ

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 1425

Kültür Eserleri Dizisi / 186

ESKİ TÜRK DÜĞÜNLERİ VE EVLENME RİT'LERİ

Sadi Yaver ATAMAN

© Kültür Bakanlığı / ANKARA - 1992
ISBN 975-17-1041—3

Kapak Düzeni / Memik KAYAOğLU

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
1.6.1992 tarih ve 928.0-1209 sayılı makam
onayı ile birinci defa olarak 5.000 adet bastırılmıştır.

Türk Tarih Kurumu Basımevi — ANKARA

İnsanlığın geçirdiği büyük dönüşümlerin, elde ettiği değerlerin arkasında iki kavram yer almaktadır. “KİTAP” ve “OKUMA”.

Hangi alanda olursa olsun somut, yapıcı, ulusal ve evrensel özelliklere sahip olumlu sonuçların elde edilmesi ancak düşüncenin üretilmesi ile olanaklıdır.

20. yüzyılı geride bırakmamıza çok az bir sürenin kaldığı günümüzde, bu iki kavram görselliğin sınırtanımsız etkinliği ve gücü ile savaşıyor veriyor haldedir. Ne var ki iletişimin teknolojik gelişmelerle değişen türleri yanında bu iki kavram, insanlara özgü haz duygusu nedeniyle özelliğini ve önemini her zaman koruyacaktır.

Dün olduğu gibi, bugün de, gelecekte de “OKUMAK” ve “YAZMAK” insanoğlunun günlük davranışları arasında yer alacak, insanlar düşünce üretip, kendini yenilemek çabasıyla vazgeçemeyeceklerdir.

Bütün iyi niyetimiz ve çabalarımıza rağmen yazılı bilgi, yazılı kültür birikimi, görsel bilgi edinme yollarının çoğalmasıyla önemli darboğazlara itilmektedir. Özellikle televizyonun elinde bulundurduğu kolay erişilebilirlik gücü zaten okuma ve yazma alışkanlığı az olan insanımız için, çok önemli bu iki kavram açısından tehlike gibi görünmektedir. Karamsar olmamıza gerek yok. Aynı televizyon sinema sanatının da gerilemesine neden olmadı mı? Üstelik bu “olumsuz” gelişmeler okuma alışkanlığının yaygın, yazılı kültür birikiminin geniş olduğu Batılı toplumlarda da yaşanmıştır, yaşanmaktadır.

Soruna özellikle bu açıdan bakılırsa, Türkiye’nin karşısında duran çıkmazın, ya da aşılması gereken engelin biraz daha farklı olduğu görülebilir. O da, Batının yazılı kültür birikimini belli bir düzeye getirdikten sonra görsel kültüre onun zorlamasıyla geçtiği şu sıralarda, Türkiye’nin aynı olguyu, yazılı kültürünü henüz oluşturmadan yaşamaya başlamış olmasıdır.

Asıl üstünde düşünülmesi gereken, asıl çözüm bulunması gereken sorun budur...

Böyle bir çözüm arayışı, hiç kuşkusuz, kitaba topium içinde gerek niteiik, gerekse nicelik açısından daha yaygın bir yer verilmesini bir ön koşul olarak sunar.

Oysa, tam da böyle bir geçiş döneminde, bir toplumda ve bir ülkede kitaplar yasaklanıyorsa, tutuklanıyorsa, kitaba yönelik girişimler “suç” olarak değerlendiriliyorsa, farklı düşüncelerin yazılı ürünleri zaman zaman dışlanıyorsa, kaygı verici bir yanılığ yaşanıyor demektir.

Kültür Bakanlığı olarak, bu zorunlulukların bilinciyle, öncelikle kitalara yönelik yasakları kaldırarak attığımız ilk adımı, ikinci aşamada, insanlık tarihini, düşünce tarihini, aydınlanma geleneğini, demokrasi klasiklerini... kısacası, çağdaş insan düşüncesinin oluşumuna katkıda bulunmuş tüm verimleri dilimize kazandırarak, bu konudaki toplumsal üretimimizi destekleyerek sürdüreceğiz.

Toplumsal düşünce birikimimizi oluşturan, o arada da ulusal kültürümüze katkıda bulunmuş olan ve fakat özel yayınevleri tarafından yayınlanmasında bilinen güçlükleri yaşayan yapıtları yayınlayacağız. Böylece; ulusal kültürel birikimini, yalnızca bir koruma mantığıyla değil, günün gereksinimlerini karşılayacak bir yaklaşımla ele almış olacağız.

Okuma, öyle görünüyor ki, içinde yaşadığımız bu “görsel kirlenme” ortamında kişinin kendisiyle, kendi bireyleliğiyle yalnız kалаbildiği tek alandır. Kendi içine dönmenin ve kendi usunun ve anlayışının bilincine varıp, derinliğine ulaşabilmenin tek yolu da okumaktan geçiyor.

Türkiye gibi, genç nüfusun fazla olduğu toplumlarda, okuma edimine ayrı bir işlev düştüğü ortadadır. Ancak bu yolla ulusal ve evrensel kültür birikimlerine ulaşabilmemiz olasıdır.

Bu gerekçelerle ve bu bilinçle “kitap-okuma” somutunda başlattığımız girişimlerin, bundan sonraki kuşakların soyut düşünsel çabalara ağırlık veren, çağı, içinden bakarak yaşayan kuşaklar olarak yetişmelerine önemli katkılarda bulunacağına içtenlikle inanıyorum.

D. Fikri SAĞLAR
Kültür Bakanı

Ö N S Ö Z

Evlenme düğünleri ile ilgili, yerli yabancı pek çok derlemeler yapılmıştır. Fakat bunların çoğu, yüzeyde bir takım seramonilerdir.

Düğünlerin yapısını etkileyen ve çok eski geleneklere dayanan, ritüel hareketler (evlenme ritleri) ile ilgili kaynaşmalar hakkında pek az araştırma yapıldığı söylenebilirse de bunlar dağınık hatıralardan ibarettir.

Eski düğünlerin çeşitli safhalarında geçen bu ritüel hareket ve kaynaşmalar, hemen hemen kaybolmaya yüz tutmuş ve pek çoğu da ortadan kalkmıştır.

Biz, burada Türk Toplum hayatında önemli yeri olan evlenme düğünlerinin 50-60 yıl öncesine ait, yaşadığımız çağ düzeni içinde gördüklerimizi ve daha önce yaşayanlardan öğrendiklerimizi anlatmaya çalıştık...

Düğün âdetleri, yer yer, bölge bölge farklılık gösterse bile, belirli ve ortak bir amaca yönelik olduğu görülmektedir. Belirli amaç, evlenen çiftlere mutluluk ve aydınlıklı yıllar getirecek, soyun sopun selamet ve sağlıklı devamını ve üremesini sağlayacak bir yuvanın kurulmasına bağlıdır.

Bu anlayış içinde, birtakım âdetler, törenler ve kaynaşmalar, gerçekte evlenme düğünlerinin yapısına hakim olan inançların özünü teşkil eder.

Çalgılar çalılıp türküler çağırmak, oyunlar oynamak, görünüş de bir eğlentiye canlandırmakta ise de, aslında bu, yine de kutsal sayılan âdetlerle ilgilidir.

60-70 yıl öncesi (hatta cumhuriyetin kuruluşuna kadar) çalgı çalıp türkü çağırmanın ve oyuna kalkmanın günah ve ayıp sayıldığı taassup çağları içinde, (Samah'a bile) iyi gözle bakılmadığı bir toplumda, Türk halkının özellikle düğünlerde çalgı çalıp oyun oynamakta bir sakınca görmemesi, son derece dikkate değer bir husustur. Bu suretle Türk halkı bir yuva kurmanın şenliği içinde, musiki ve oyundan ayrı kalmamış, bunu mutluluğunun renkli bir parçası saymıştır.

Denilebilir ki, en mutaassıp çağlarda, bu yerli sanat hareketlerinin bütün canlılığıyla yayılmasında, hatta bir yönüyle de eğitici ve yetiştirici bir tutum içinde, bir halk musikisi neslinin yetişmesinde ve yaşatılmasında düğünlerin birinci derecede yardımı ve rolü olmuştur.⁽¹⁾

(1) Bu çağlara ait hoş hikâyeler vardır. Bizim çocukluğumuzda Safranbolu'da kemaneci Eğri boyun Ahmet Ağa adında bir düğün çalgıcısı vardı. O zamanlar düğünlerde çalgı çalanlar, genellikle ya çingene, ya da gezginci Rum çalgıcılarıydı. Ahmet Ağa çingene değildi, üstelik son derece mutaassıp bir ailenin çocuğuydu. Babası köylere çapola yemeni satan gezgin bir satıcıydı. Ahmet, 12-13 yaşlarında bir çocuk, babası onun da kendisi gibi esnaftan biri olmasını istediği için, arada sırada beraberinde köylere götürüyor. Bir akşam geç vakit bir köye varmışlar. Köylü erkenden evlerine çekilmiş, ortalarda kimsecikler yok. Soğuk bir yandan, açlık bir yandan, babası oğluna: "Oğlum demiş, şu dübek taşının üstüne çık da bir ezen oku, köylüyü uyalarım da başımızı sokacak bir yer bulalım." Küçük Ahmet, dübek taşının üstüne çıkmış, elini şakağına dayayıp, yüksek sesle bir ezen okumuş. Ses seda yok, bir daha, yine ses seda yok. Bakmış olacak gibi değil, korka korka babasının yanına sokulmuş: "Buba demiş, ben bu köylüyü uyarırım, lâkin beni dögmeyeceğine bir söz ver hele." Babası! "Oğlum demiş, köylüyü uyarmanın köteğinen ne alâkası var, eğer bir tevil biliyorsan, yap da görelim."

Küçük Ahmet, eşek yükünün arasına sakladığı küçük kemaneyi yavaşça çıkarıp, dübek taşının üstüne çıkmış, ya Allah deyip yayı tellere sürüp bir düğün havası tutturur ki, kemanenin tiz sesi yankılar yapmaya başlayınca, evlerin pencerekapakları birer birer açılıp: "Gece yüzünde bu düğün de ne? yoğunsa köyü cinler periler mi bastı," diye köylüler dışarı fırlar.

Küçük Ahmet, hikâyenin sonunu şöyle anlatmıştı: "Bubam, iscak tarhana çorbasını gaşuklayup, gaanı ısıntınca, o hiç gülmeyen yüzünde ufaktan bir gülücük belirdi:

Düğünler erkekler arasında aynı zamanda muhabbet toplantıları idi. Bu anlayış içinde muhabbet deyimi, yâren ve ihvan kaynaşması demektir. Yârenlik ve ihvanlık, karşılıklı saygı, sevgiye dayanan, yürek bütünlüğü ve yardımlaşma duygusu ile birbirine bağlı, Ata yadigarı gelenek ve görenekleri yaşatmak demektir.

Düğün dernek anlayışı içinde bu toplantılar, genellikle saz ve söz ehli yârenlerin, folklor anası ve babalarının, bir araya gelmesi de demektir. Özellikle erkek düğün toplantılarında, musiki hareketleri ayrı bir değer taşıyordu.

Ulah Ehmet dedi, banga çalgucu oğlu vaa deyecekler emme, vaasın desinle, sen bildüğünü işle, emme ve lâkin benim yanımda bi daha çalıyn deme..

Hikâye hikâyeyi açar derler: Bir devrin ünlü tanbûrilerinden Kadı Fuat hacca gitmeğe niyet eder, tanburundan ayrılmak ona güç geldiği için, çalgısını da beraberinde, götürmek ister, fakat Beytullah'a yüz sürece, Peygamber-i zîşân Efendimizin mübarek kabirlerini ziyaret edecek, böyle kutsal bir ziyarette çalgının işi ne? Düşünür, kaşınır, devrin din bilginlerinden Hacı Emin Bey'e danışmaya karar verir:

— Beyefendi hazretleri der, ben hacca niyet ettim, lâkin tanburumdan ayrılmak bana çok güç gelecek, çalgımı da beraberimde götürebilir miyim? Bir sakıncası var mıdır? diye sorar. Hacı Emin Bey:

— Getir tanburunu bakalım, der.

— Gider tanburunu alır gelir.

— Çal bakalım.

Alır tanburu, Hicazdan bir taksim yapar.

Onu vecd içinde dinleyen Hacı Emin Bey.

— Oğlum der, sen bu tanburu böyle çaldıktan sonra, hiç çekinme, git ravza-i mutahharede Peygamber-i zîşân Efendimizin huzurunda da çal, o da dinlesin.

Karadeniz Ereğlisi'nde, Abukatm Hasan adında bir dost tanıyıştım. Çok güzel ut ve keman çalıyordu. Düğünlerde çalgı çaldığı için, ona Çalgucu Hasan adını takmışlardı. Yana yakıla anlatırdı: “Kimden kız istedimse, çalgucuya kız vermeyüz diye bir türlü evlenmek nasibolmadı. Sonunda sevdiğim kızı kaçırdım da, ancak çoluk çocuk sahibi olabildim,” demişti.

Düğünler sadece bir tabiat güdüsüyle belli bir maksada, yani kadın ve erkeğin cinsi duygularla birleşmesinden ibaret, karşılıklı menfaatlere yönelik bir kuruluş olmayıp, düğün ritleri de, rastgele birtakım şekle ait gösterilerden ibaret değildi, büyük ölçüde, din inanışlarına bağlı anlam ve önem taşıyan hareketlerdi. Önemli olarak da soyun sopun üremesi ve devamı gibi kutsal bir amaca da bağlıydı. Güveyin gerdeğe konulduğu sırada, sırtına yumrukla vurulması, gelinin hafifçe yanağına vurarak, şakacıktan döğülmesi, geline ve güveye tuzlu suya batırılmış ekmek ve mutlaka tatlı (baklava) yedirilmesi, gerdek evinin önünde bir süre davul döğdürülmesi, silah atılması gibi hareketleri hayatlarının en heyecanlı devresini yaşayan evlilerin, tutuldukları heyecan dalgasını yaşıtırmada ve birbirlerine alışma fırsatı vermede etkili olacağı düşüncesine bağlamak mümkündür.

Eski düğünlerin analizini, bilimsel araştırma ve incelemelerini yapacak olanlar, bu âdet ve hareketleri, ayrıca toplum ahlakı ve soyluluğu bakımından elbette değerlendireceklerdir...

Sadi Yaver ATAMAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / VII

ESKİ TÜRK DÜĞÜNLERİ / 1

KIZ İSTEME / 12

DÜĞÜN HARCAMALARI / 15

DENGESİZ VE ZORAKİ EVLİLİKLER / 18

ESKİ DÜĞÜNLERDE GİYİM-KUŞAM / 22

DÜĞÜN SOFRALARI / 26

ÇEHİZ EŞYALARININ SERGİLENMESİ / 30

GELİNE KINA YAKILMASI VE KUTLANMASI İLE
İLGİLİ RİT'LER / 32

YÜZ YAZISI / 34

GELİNİN KUTLANMASI / 35

HELOSA (Kaynana hoplatması) / 38

GELİN AĞLATMASI / 39

GELİN ALMA / 43

GELİNE ÖĞÜTLER / 44

GÜVEYİYE ÖĞÜTLER / 46

OCAĞIN TÜTMESİ / 47

SİLAH ATMAK VE DAVUL DÖĞMEK / 47

KAYNANA GELİN İLİŞKİLERİ / 50

DÜĞÜNLE İLGİLİ DEYİŞLER / 56

İKİ EVLİLİK MESELESİ / 60

İKİ EVLİLİK DESTANINDAN BAZI PARÇALAR / 62

GELİN HAMAMI / 63

GÜVEYİ DONATMASI /	64
OĞLAN EVİNDE DÜĞÜN /	65
MEYDAN OYUNLARI /	71
SEYMENLİK VE SEYMEN OYUNLARI /	74
SEYMENLİK /	75
DÜĞÜNLE İLGİLİ BAZI NOTLAR /	84
METİNDE GEÇEN TÜRKÜLERİN VE OYUN HAVALA- RININ NOTALARI /	91
DÜĞÜN İLE İLGİLİ GÖRÜNTÜLER (FOTOĞRAFLAR) /	119

ESKİ TÜRK DÜĞÜNLERİ

Türk toplum hayatının en renkli şenliği.

Ne vakit düğün lafı edilse, aklıma Hanım Doyuran adında yaşlı bir folklor anasının sözleri gelir: “Düğünler, köyü telaşeye düşüren gadunlar şenliğidir. Bir düğünün ipini kırk köyün gadunu çekmezse, o düğüne düğün denmez. Düğün ne gada şenlikli, ne gada yiyintili, masraflı olursa kutluluğu o gada derin, ömrü o gada uzun olur.”

Düğünün en sade, en güzel, en anlamlı tarifi belki budur.

Halk dilinde güzel bir deyim vardır: “Düğün dernek, bürümcük göynek (gömlek) daim üstünüzden eksik olmasın. Bu demektir ki; “gününüz daima şen, ferahlık, mutluluk içinde geçsin, evlatlarınızın mürüvvetini görün, karnınız tok, eyniniz pek olsun, temelli sağlık ve varlık içinde yaşayınız.” Hayrı cümlelerin üzerine olsun...

Düğün deyince, elbetteki akla gelen evlenme düğünüdür. Evlenme düğünleri; yuva kurmak, ocağın tütmesi, soyun sopun üremesi ve devamı gibi toplumsal ve kutsal düzene bağlı bir temele dayandığı için her çağda, mümkün olduğu kadar parlak ve şatafatlı olmasına büyük önem verilmiştir.

Güz gelip de tarla, bağ bostan talanıp, ürünler kotarılarak, yüklere, anbarlara, buharılara konulduktan, dut kurusu, tavşut, keş, kış çöreği (kuru çörek), tarhana, bulgur kurutulup torbalandıktan sonra, yayım da (erişte) kesilip, kıyma da sahanlandı mı:

—“Eeee... gaari iş düğüne kaldı, demektir... Evler şenlenecek, köyler şenlenecek..

Türküler yakılıp, maniler çatılır...

Eğer önceden söz kesilmişse, oğlan ve kız tarafı, hemen düğün hazırlıklarına başlar, söz kesilmemişse; Eeeh, o zaman oğlan analarının yüreğine bir husadır düşer a:

— Oğlana kimin gızını alsak ki?

Oğlanın babası:

— Canım hatun.. dur hele, oğlanın vakti daha gelmedi ki.. diye işi geçiştirmek isterse de, ana yüreği bu:

— Hele şunga bak, adam seni bubang kaç yaşında everdiydi, hele deyive bakıyın? diye hafiften çıkışsa da, bu pek ender olurdu. Çünkü eskinin pederşahı denilen ailede erkeğin üstünlüğü, burada da kendisini gösterir, çoğu zaman babanın dediği olurdu.

Oğlan, evlenmeği kafasına koymuş biyol, ama bunu babaya söylemeğe dili varmaz. Ne yapsın, eski bir âdete o da uyacaktır. Bir sabah baba, merdivenin alt başında, ayakkabıllarının ters çevirildiğini görür:

— Hımın.. anlaşıldı, bizim oğlan everilmek ister.

Eğer baba, buna da aldırılmazsa, bu kez oğlan babasının ayakkabıllarını merdivenin alt başına bir iyice çiviyle çakar.. Baba baktı ki olacağı yok, oğlanın anasına:

— E gayri düğün bizim oğlana hak oldu, münasip bir kıza göz koy bakalım, diye rızasını bildirirdi.

Şöyle bir söz kulağımda kalmıştır: “Gadun gısmına gökde düğün var deselee, gız! merdiveni neredey ki deyi sorar.”

Yarı şaka, yarı ciddi, bir halk esprisidir.

Bir Atasözü “Er kalkan yol alır, er evlenen döl alır.”

Bu deyim, özellikle köy toplum hayatında, erkek evladın tez everilmesinde başlıca işaret olmuştur.

Evlendirmek yerine (everilmek-evermek) deyimi (ev eri olmak-eve bağlanmak) gibi bir anlam taşıdığı için, Türk halkı bu deyimi severek kullanır.

Oğul evermek, eskiden bir dertti. Bir kere, oğlana kimin kızını alalım? Oğlan anaları, işi gücü bırakıp, o düğün senin, bu düğün benim, boyuna düğün kovalayacak... Kızı beğendi mi, bir de hamamda görecektir. Akça pakça, kusursuz güzel olması gerek. En önemlisi de, ailenin soyu sopu. Oğullarım soylu ve hele zengin bir ailenin kızı ile evermek, şanlı şerefli bir düğün yapmak, (bu hiçbir zaman kızın varlığına ve parasına sarkmak hevesi değildir.) Oğlan analarının başta gelen isteği ve renkli rüyasıydı.

Bu gelenek dışında bir aşk, bir seveda yüzünden, ya da başka sebeplerle, ananın, babanın rızası dışında everilmek kesinlikle caiz değildi.

Everilme çağına gelmiş kız ve ergen oğlarda aranan vasıflar, kurulacak yuvanın sağlam temeller üzerine oturtulmasında ve ailenin mutluluğunda kuvvet kaynağı olan ve üreyecek nesiller için soyluluk gösteren bir düzene bağlı, gerçekten insancıl vasıflardır.

Gelin olacak kızda şu vasıflar aranırdı:

- 1 - Her şeyin üstünde iffet.**
- 2 - Cidağı olmamak (yani dik kafalı, inatçı olmamak)**
- 3 - Çemkürgen, eydişken olmamak (yani olura olmaza karşılık verenlerden, sırtarıcı ve çeçoron olmamak).**
- 4 - Eline ayağına evecen olmak (yani hamarat, eli ayağı çabuk, işe yatkın, becerikli olmak).**
- 5 - Eli uzun ve sakar olmamak (yani şunu bunu aşırma huyu olmamak, danışmadan bir şeye el sürmemek ve tuluğunu kırmamak).**

6 - Govcu, govlayıcı olmamak (yani ordan burdan laf taşımamak, dedikoduculuk yapmamak).

7 - Kayınbabasına, özellikle kaynanasına aşırı saygılı olmak.

Gelin olacak kızlarda aranan bu vasıflar arasında önemli olanlardan biri hamaratlık, dile, bele sağlamlık ve kaynanaya saygıdır.

Konar-göçer Türkmen toplulukları arasında geçerli bir söz vardır: “Sen bir nakış atıncaya dek, Türkmen göçü dolaşır.” Bu deyim, özellikle alata (yetişkin-gelinlik) kızların hamaratlık ölçüsüdür. Nakış atmak, kilim dokumada ilmik bağlamak (atmak) demektir. Türkmen analarının deyimiyle bir hamlada (bir anda) 150-200 ilmik atanlar ancak hamarat sayılmaktadır.

Dile, ele, bele sağlamlık iffet ve namus ölçüsü olarak kullanılmıştır. Diline, beline sağlam olmayanın insanlık ölçüleri zayıftır, güvenilir olmaktan uzaktır.

Kaynanaya saygının başta gelen şartı, yapılacak hizmetlerin gönül isteğiyle seve seve yapılmasıdır. Sözelimi: “kaynananın döşeğini patdan yere atma” deymi, kaynanaya hizmet ve saygının bir örneği olarak alınmıştır. Geline yapılan öğütler arasında bu deyimle önemle yer verilmiştir. Bazı yerlerde, gelin koca evine ilk adım atışında, kapıdan girerken kaynana ile kayınbaba bir çeşit güreş tutmakta, bir iki el sonra kayınbaba yenilgiyi kabul etmektedir. “Burada (bu evde) kaynananın sözü geçerlidir, herşeyden önce kaynanan ile geçineceksin, ona saygı göstereceksin” demektir. Çünkü gelin evde ömrü boyunca kaynana ile beraberdir. Kayınbabasını akşamdan akşama ya görür, ya görmezdi.

Mutlu ve devamlı bir yuva kurmanın, gül gibi geçinmenin gerektirdiği bu tek taraflı fedakarlık, anlayış ve davran-

nışlarda, evlenen çiftlerden önce, özellikle oğlan analarının yerini belirtmek, her ne kadar ailede despotik bir düzenin yerleşmiş olduğunu gösteriyorsa da, eski aile düzeni bunu mutlu geçinme yolunu tayin etmenin bir şartı olarak kabul ve ahenkli olmasına dikkat etmiştir. Daha sonra tafsilatı ve ilginç yanlarıyla anlatacağımız, kaynana-gelin ilişkilerinde, bu tutum ahengini yitirdiği takdirde, aile düzeninin yıkılmasında başlıca etken olacaktır.

Evlenecek erkekte aranılan vasıflar da şunlardır:

1 - Fodul olmayacak (yani kaba saba, lafın nereye varacağı bilmeyenlerden olmayacak, sözünü sohbetini bilecek).

2 - Baba malına güvenmeyecek, hazır yiyci, ekmek elden su gölden, bedava geçinirlerden olmayacak. Belli bir işi, kazancı olacak, hele babası ölmüşse, kalan mirasdan bir çöp bile satmamış olacak. Malın, mülkün, işin sadık bir koruyucusu olacak. (Bu çok önemli tutulurdu. Bir erkek ki malına, mülküne, işine sahip değildir, eyâline; kadınına, evine, evlatlarına da sahip ve hakim olamaz) denirdi.

3 - Kumar oynamıyacak, sarhoşluk etmiyecek (yani içip içip mahalle aralarında naralanarak, elalemi rahatsız, konuyu komşuyu tedirgin etmiyecek, içerse bile burnuna değil, ağzına içecek).

4 - Evinin yolunu bilecek. Bu demektir ki, işi ile evinden başka bir şey düşünmeyecek.

5 - Geçici bir iş olmayacak, şunun bunun yanında sıgıntı bir iş tutmayacak. Burada da kendi işi, kendi toprağı, kendi tezgahı, kendi emeği ve alın teri esas tutulmuştur, ancak bir iş, bir sanat öğrenmek için bir süre kalfa, ya da usta çıkıncaya kadar, usta yanında çalışmak geçerli sayılmaktadır.

6 - Ağır başlı, kamil, ahlaklı, merhametli, yardımsever, cesur, tuttuğunu koparanlardan ve yürek bütünlüğüne sahip olacak.

Bu vasıflardan herhangi biri bulunmadığı takdirde:

— Bizim, oğlunuza verecek kızımız yoktur. Allah kismetini başka kapıdan versin diye geri çevrilirdi.

Görülüyor ki, kızda ve erkekte aranılan vasıflar, soyuluk gösteren toplumsal ve şifahi bir töreye bağlıdır.

Eski düşünlerin hareketli çağlarında, kız alıp vermek, tümü ile ebeveyne (aile büyüklerine) aitti. Özellikle kız evladın ne düşündüğü, isteği, reyi bahis konusu değildi. Anaya babaya karşı daima saygılı, olura olmaza, etliye sütlüye karışamaz, “büyükler neylerse güzel eyler” diye büküp boyununun oturur, kadere razı olurdu.

Eskinin aile terbiyesi ve görgüsü buydu. Dini inanç ve geleneklerin güzel ve insancıl olanları yanında, insan haklarını kısıtlayan, özellikle kadın hayatını etkileyen pederşahi düzen ve alışkanlıkların, toplumda ve ailede çoğu zaman derin yaralar açtığı olmuştur. Sırası gelince bunları anlatacağız.

— Oğlumuz, senin kızı almaya geldik, diye tek yanlı davranış, erkek evladın üstünlüğünü gösteren bir gelenektir. Bunun, hayatın her safhasında ağır basan yanları vardı, hukukta bile, mirasda bile en büyük hak erkek evladındır.

Erkek evlat, eski aile düzeninde has evlat sayılmıştır. Bugün bile bu düşünceyi yaşatan aileler vardır. Erkek çocuğun dünyaya gelmesi, aileye bir şenlik bir mutluluk havası getirir, doğum töreni bile başka olurdu.

“Kız evlat el malı, erkek evlat ev malı”dır. Babadan sonra aile ocağını tütürecek olan erkek evlattır. Erkek evladın baba ocağından ayrılarak, ayrı yuva kurması, ya da iç güveyiliğe girmesi, oldum olası kınanmıştır. O kadar ki, bu gibilere mal verilmez, hayırsız evlat sayılırdı. Buna karşılık,

anadan babadan mahrum büyümüş gençleri evlat edinerek, kızlarıyla everen pek çok aile de vardır.

“Düğün elinen, harman yelinen” bu demektir ki, düğünü şenlendiren, düğüne renk ve canlılık veren bol bereket, eş dost, konu komşudur.

“Düğün iki kişiye, husası düşer gonşuya” deyimi de, yardımlaşma, hayırlı işe koşmak, işi el ve gönül birliğiyle çıkarmak, ailenin mürüvvetine, sevincine, mutluluğuna katılmak anlamına geldiği kadar düğünde giyilecek urbarların, takıların husası da çıkardı ki bu hepsinden üstün tutulurdu. Köylerimizde (imece) denilen âdet, yardımlaşma, bir gönül ve duygu beraberliğinin soyluluk taşıyan bir örneğidir. Nitekim (imece) günleri köy bir bayram havasına bürünür. Düğün dernek anlayışı içinde: “Düğün elinen, harman yelinen” deyimi bereket ifade eden bir işarettir.

Bir Atasözü de: “Bulutlar kuruyup kıtlık da olsa, yıl harmansız olmaz” der. Bu, gücünü toprağa vermiş ve topraktan alan bir kaynaşmanın ifadesidir. Harman; köyün hayatı, umudu, mutluluğu demektir:

Sıra sıra güğümler
Harman sonu düğünler
Açınız kapıları
Geliyor güveyiler

manisinde şekillenen yuva kurmak, bir bakıma hayatın fiilenmesi, yeşerme çağı demektir.

Eski düğünlerin, hareketli safhaları, sözelimi (geline) kına yakmak, başında mum yakmak gibi törensel kaynaşmalar, renk ve ateş kültü ile ilgili kutsal geleneklerin devamıdır. Kınanın, ayrıca Kâbe’den geldiği inancına bağlı, dini bir anlam taşıması, gelinin süslenmesine kutsal bir anlam

ve değer kazandırmıştır. Kınanın yeşil renginin, ezilip yıkıldığı zaman kırmızılaşması ve kendine mahsus kokusu uğur sayılmaktadır. Bunun içindir ki, bayramlarda, seyranlarda, düğünlerde, özel günlerde ve törenlerde genç kızların taze gelinlerin, kadınların ve yaşlı ninelerin ellerine, ayaklarına, saçlarına kına yakmaları uğur sayılmıştır. Bazı yerlerde erkeklerin de serçe parmaklarını kınalama âdeti vardır.

Geline kına yakılırken ağlatmak da uğur sayılır: “Ağlayı ağlayı eken, güle güle biçer” bu anlamda gözyaşı dökmek, ferahlık verdiğine, yuvaya bolluk, bereket, mutluluk getireceğine inanılmaktadır.

Gelinin sağ eline ve sağ ayağına, hiç evlenmemiş (baki-re) bir kızın, sol eline ve sol ayağına da başı bozulmamış (gelin olalı henüz bir yılı geçmemiş) bir gelinin kına yakması uğur bilinmiştir. Bu, aynı zamanda bekaretle, ana olma çağını idrak etmiş olmanın kutsallığını belirten bir işarettir.

Gelinin başında mum yakılmasının, belirli bir işareti de, ateşin hastalıklardan ve kötü ruhlardan arındırıcı nitelik taşımasıdır. Gelinin mumla kutlanması (başının üstünde mum yakılması), tarihi kadar eski, orijinal bir Türk âdeti olan (ateş kültü) ile ilgilidir. Kült, Türklerde tabiata renk ve canlılık veren varlıklar, özellikle insan hayatı üzerinde büyük etkisi olan toprak, su, ateş, ağaç, dağ, gök gibi tabiat varlıklarını kutsal sayan bir anlam taşımaktadır.

Ateş kültünün oyunla ifade edilen şekillerinden biri de, özellikle meydanlarda, ateşler yakılarak yapılan törensel oyunlardır. Çaydaçıra, Gavuroyunu, Samah, Çırpma, Sinsin, Masallama gibi adları vardır. Ateş oyunları meydanlardan, kapalı yerlere, düğünlere kadar girmiştir ve tabii, ateşin yerini kandil, mum gibi hafif ateşli araçlar almıştır.

Düğünlerin çeşitli safhalarında ateş ve ateş oyunlarının önemli yeri vardır.

Eskilerin anasır-ı erbaa dedikleri tabiatın dört ana varlığı (hava, su, toprak, ateş) ve bunlara katılabilecek ağaç, canlılar için hayat kaynağı bir (kült) olmuştur.

Dokuz Oğuz menkıbesinde, ağaçlara gökden nur inmesiyle, ateşin bilindiği anlatılmıştır. Ateş, en eski Türk dini olan Şamanlık ve Budistlikteki kutsal yerini, Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra da bir dereceye kadar korunarak sürdürülmüş, değişik ihtiyaçlar ve dine bağlı inançlarla birlikte sevinç ve sağlık işareti olarak da kullanılmıştır.

Ateş ve ağaç kültürünün folklorumuzdaki yeri, özellikle düğün (rit)lerinde, çeşitli gösterileri olan önemli bir konudur.

Eski Türk kabile kuruluşlarında, çeşitli ağaçlar, kabile birliğini ifade eden bir sembol olmuştur.

Altay Türk kabileleri arasında, Ağaç kültürü ve Ateş kültürü eski halini en çok evlenme düğünlerinde korumuştur. Altay Şamanlığında Ağaç (özellikle kayın ağacı) bütün dini ayinlerde (törenlerde) kullanılıyordu. Bir inanca göre kayın ağacı gökten inmiştir. Bu Türk kabileleri, ormandan, köklerini incitmeden çıkardıkları ağaçları, tören yaptıkları meydanlarda aynı gün dikerler, kutsal saydıkları bu ağaçların dibinde kurbanlar keserek, etlerini yaktıkları ateşlerde kızartıp, ağaç kabuklarından yaptıkları kaplara bölüştürerek, ağaçların ve ateşin çevresinde dönerek bu etleri yer ve hora tepmelerine devam ederlerdi. Bu âdet kısmen ve değişmiş olarak Türk düğün âdetlerine de girmiştir. Eski Türklerde ardıc ağacının (ödağacı) dumanı ile tütsü yapmak, hastalıklardan arınmak ve kötü ruhları kovmak için başvuru bir âdetti. Türk düğünlerine de girmiştir. Gerdek odasının,

dolayısıyla gelin ve güveyinin tütsülenmesi ölü evinde künkük yakılması bu geleneğin devamıdır denilebilir⁽²⁾.

Gelinin ateşten atlatılması, koca evine ilk gelişinde, ateşe yağ dökülerek yakılması, düğün ritleri arasında önemli yeri olan uygulamalardır. Ocağın tütmesi, ocaktan ateş ve aşın eksilmemesi gibi kuvvetini kutsal kaynaklardan alan inançlara bağlı âdetlerdir.

Eski düğünlerin tarih boyunca, musiki ve hareketlerin birleştiği oyunlarla ve birtakım törenlerle ilgili ritler, bugün eski canlılığını yitirmiştir.

“Düğünsüz köy, şakırdaksuz değirmene benzer” halk deyiminin ifade ettiği anlamda, düğünlerin her çağda renkli ve zengin olmasına özen gösterilmiştir. İster ilkel topluluklarda olsun, ister gelişmiş topluluklarda olsun, evlenmenin toplumsal ve genel amacı, birleşmeyi açık surette ilan etmek ve aile yuvasının kurulduğunu etrafa duyurmaktır. Bu yüzden ki, evlenme düğünlerinin her çağda alabildiğine yaygın ve duyurucu olması için parlak törenlerle kutlanmasına önem verilmiştir⁽³⁾. Çalgı çalıp türküler çağırmak, özellikle davul-zurna gibi sesini köyden köye duyuracak bir düğün musikisi ile renklendirmek daha önce de belirttiğimiz gibi görünüşte bütün bunlar bir eylentiyi candırmakta ise de, aslında kutsal sayılan birtakım âdet ve geleneklerle ilgisi olan kaynaşmalardır.

⁽²⁾ Konuşan Anadolu (iki cilt) ve Halaylar adlı yayınlamaya hazır eserlerimizde bu âdetlere ait de geniş bilgi verilmiştir.

“Örneğini zengin bir folklor şehrimiz olan Safranbolu'dan aldığım düğünlerin bütün safhalarını, düğün evinin tavan aralarından kapı perdelerinden gözetleyerek, kadın urbası geyip yazma örtünerek yakından izledim, gördüm. Düğün safhalarını, bir sıra takibederek değil, sadece önemli ve ilginç yanlarıyla anlatmayı uygun buldum.”

⁽³⁾ Çalgı çalıp, türkü çağırmak, oyun oynamanın günah ve ayıp sayıldığı taassup çağlarında bile düğünlerde bu kısıtlamaya gidilmemiş, tersine çalgı çalıp türküler çağırmak, oyun oynamak hoş, hatta gerekli görülmektedir.

Eski düğünler, sadece düğün kuran iki tarafın değil, bütün bir köyün, hatta komşu köylerin ve kasabaların ilgisini çeken, toplum hayatının en renkli olayı idi.

“Düğüne giden övünür, evde kalan dövünür.”Sözü, bu gerçeğin bir ifadesidir. Eski düğünler, tarafların varlığına göre, çok önceden, düğün hazırlığının tatlı telaşıyla başlar, kararlaştırılan haftanın başında (Pazartesi günü öğleden sonra) okunan davetli kalabalığı huzurunda şenlikle başlamış olurdu⁽⁴⁾.

Pazartesi öğleden sonra başlayan düğün, perşembe günü, gelinin koca evine uğurlanması (gelin alma) ve akşam ezaniyle birlikte, güveyi koyması denilen gerdek gecesiyle sona ermiş olurdu. Ancak gerdek gecesinin ertesi günü (cumma günü) SEMET-SEPET denilen, gelin eşyalarının (çeyiz ve hediyelerin) teşhiri (sergilenmesi), özellikle karşılıklı yemek davetleriyle varma-gelme ve el öpmelerle en az bir hafta daha sürdürülürdü.

Eski düğünlerin en parlak gecesi, kına gecesi, ya da kız gecesi denilen çarşamba gecesi idi. Bu gecede, geline kına yakılır, gelin kutlanır, kaynanan hoplatması (helosa) denilen törene ait gösteriler yapılır, genç kızlar oynatılırdı. Bu geceye özellikle evlenme çağına gelmiş genç kızlar ve bunları görmeye oğlan anaları gelirlerdi. Kızlar en süslü urbalarını giyerler, oğlan analarına şirin görünmenin tatlı telaşı ve heyecanı içinde, köşelerinde kırım kırım kırırtırlardı.

Düğünün meydancı kadını, kızları birer birer kollarından tutup ortaya çeker:

— Bu goözelin adı Fatma-Kaşları var çatma çatma.

⁽⁴⁾ Burada okuma davet anlamınadır. Okuyucu denilen kadın, kapı kapı dolaşarak ve hatırı sayılır kimseleri “düğünümüze buyrun” diye davet ederdi.

- Bu goözelin adı Ayşâ-Benleri var koöşe koöşe.
- Bu goözelin adı Hori-Kendisi Horilerden Hori.
- Bu goözelin adı Gevher-Kirpikleri kaşa değer.

Fazla nazlanan olursa:

— Çok nazlanma goözelim, bir guün başbaşa değer, gi-bi deyişlerle her birini oyuna kaldırırdı.

Kızlar biriki salınıp boy gösterirler ve yerlerine otururlardı. Bu arada, oğlan anaları da beğendikleri kızlara göz koyarlardı.

K I Z İ S T E M E

Eski düğünlerin en önemli ve ilginç yanı KIZ İSTEME idi.

Evlenme çağına gelen genç, bu isteğini babasına söyleyemediği için daha önce sözünü ettiğimiz birtakım eylemlerde bulunur, sonuç alamazsa, istediğini anası yoluyla duyurur, bir manicikle dokundururdu:

Hey hızara hızara
Dalda kirez kızara
Ana benim çağım geldi
Durma bana kız ara

Ana yüreği oğlanın yemeden içmeden kesilmesi karşısında işi babaya anlatır, izni aldıktan sonra iş kız beğenmeye kalırdı.

Köylerde kız isteme âdeti kasaba ve şehirlere bakarak daha demokratik bir düzene bağlı idi. Kafes arkası çağının gerektirdiği kaç-göçe köylerde o derece önem verilmediği için, köy kızları ölçülü olmak şartıyla daha serbest bir ha-

yata sahip olduklarından oğlan anaları, hatta köy delikanlıları kızları pınar başlarında, tarlada, bağ ve bahçelerde, harmanda, imece günleri dübek başında görebilirler, göz koydukları kızı isteyebilirlerdi. Ancak sözü kesilen nişanlı kızlar ortalarda pek görünmezlerdi. Bu bakımdan, köylerde, şehirlerde olduğu gibi, oğlan analarının kızları düğünlerde, seyranlarda ve hamamlarda görüp beğenmek ve görücülük gibi bir dertleri yoktu, göz koydukları kızı, doğrudan doğruya isteyebilirlerdi. Oğlanın babası, ya da amcası, köyün ileri gelenlerinden bir kaç kişiyle, doğruca kızın evinin kapısına dayanırlar, kendilerini karşılayan kızın babasına, herhangi bir ön söze lüzum görmeden:

— Biz buraya ne diye geldik bilin mi?

Kız babası bilmezden gelir:

— Hoş geldiniz, her hal muhabbet için geldiniz

— Oğlumuz balana senin gızı münasip gördük.

Kız babası kızını vermek istemiyorsa:

— Kusura kalman ağalar, benim satılık kızım yok, Allah oğlunuzun kismetini başka kapıdan versin, der ve gelenleri içeri almadan savardı.

Eğer vermek istiyorsa, bu kez de:

— Bir vuruşta çam yıkılmaz ağalar, hele bir düşünelim, Allah yazdıysa olur diye cevap verir, gelenleri yine de geri çevirirdi.

Bir kaç gün sonra dünürçüler tekrar kız evinin kapısını çalarlar, aynı şekilde kızı babasından isterlerdi.

Kız babası nazlanmayı biraz daha ileri götürürse ki çoğunlukla fazla başlık koparmak, ağır basmak için “kız evi naz evi” kabilinden:

— Hele düşünelim, Allah kısmet ettiyse olur, diye işi savsaklamak isterdi, bu kez dünürçüler:

— Canım (Ahmet Ağa), Allahın emri Peygamberin kavlince kızını senden istemeye geldik, veririm de de bitsin şu iş. Biz de sevabını kazanmış olalım, de hadi hadi nazlanma gaari diye sırıncayınca, kız babası:

— Eh ne deyin gâri, kısmetten gayrısı olmaz, hele buyrun içeri, diye gelenleri içeri buyur eder, getirdikleri hediyeleri alırdı.

Getirilen hediyeler, genellikle Bişi denilen bir çeşit çörek, yağlı ekmek, yufka ve un helvası gibi bereket ve bolluk ifade eden yiyeceğe ait şeylerdi.

Bu çağlarda görülüyor ki kız alıp vermek aile büyüklere (baba, amca, sonra ana ve kardeşlere) aittir. Kızın isteği, rızası bahis konusu değildir. Kız, çoğu zaman kime varacağını bile bilmez, bilse bile karşı çıkamaz kadere razı olurdu. Bunun hiç şüphesiz evlilik hayatında kötü etkileri vardı. İlerde bunlardan sözedeceğiz.

Ertesi günü, oğlan tarafı, varlığına göre alaca denilen entarilik (bu köylerde makbul sayılan bir hediyedir), kutnu kumaş, bürümcük göynek (gömlek), sırmalı çevre (uğur sayılırdı), çevresi altın sıralı fes (keti), entese (gümüş bilezik), bel kemeri gibi hediyelerle beşyüz kuruştan (zamana göre iyi para) az olmamak üzere gümüş para, bir ya da iki beşbirlik, bir de nişan yüzüğü, ayrıca düğünde harcanmak üzere yeterli miktarda yağ, keşkeklik buğday, pirinç, bulgur, hoşafılık, üryani, tavşut gibi erzaka ait hediyeler gönderirdi. Buna bazı yerlerde (Afyonkarahisar) SACI denirdi. Buna karşılık, kız evi de oğlanın babasına, anasına, kardeşlerine ve kendisine birer kat çamaşır, birer çift çorap, mendil gibi hediyeler gönderirdi.

DÜĞÜN HARCAMALARI

Eski düğünlerin, gelenek ve âdetler çerçevesi içinde önemli bir konusu da harcamalarla ilgiliydi. Düğün hayli masrafla açılır, çoğu zaman borçla kapanırdı. Aile varlıklı olsun olmasın, evlatlarının mürüvveti, ailenin şerefi ve itibarı söz konusu olunca masrafın bol, düğünün mümkün olduğunca parlak ve zengin olmasını gerektirdiği için, borç harç harcamalardan kaçınılmazdı.

“Düğünün borcu ile ramazanın harcını Allah kayırır”. “Düğün kapısı bereket kapısıdır”, “Ev yapanla, düğün kurana Allah yardım eder” inancına bağlı bir yürek bütünlüğüyle, düğün kapıları ardına kadar açılırdı.

Düğün harcamalarının ilk ağızda, özellikle oğlan tarafı için, bir yıkım olan ve BAŞLIK denilen bir çeşit alım-satım anlaşması yapıları ki bu, kızın satılması değer biçilmesi gibi bir şeydi. Bu âdetin Orta Asya, Kazan, Kırgız ve Özbekler’de (KALIN) adıyla uygulandığını Kaşgarlı Mahmut’tan öğreniyoruz. Bu âdet konar-göçer Türk toplulukları arasında ve bazı yerlerde de (KALIN) adıyla sürdürülmektedir.

Demek oluyor ki, şöyle böyle onbirinci yüzyıldan beri süre gelen bir âdettir. İki deve yükünden 10 deve yüküne kadar çehizlik eşya ve KALIN’a ait hediyeler düzüldüğünü eskilerden öğreniyoruz.

1937 yılında Çankırı’nın Ovacık bölgesinde, bir köy düğününde gelin çehizinin getirilmesine şahit olmuştum. Kervanın öncü katırını süslemişler, boynuna üstü irili ufaklı çanlar, ziller, tongurdaklarla kaplı, it dişi, yılan kavı işlemeli hamayilli takmışlar. Koç boynuzu işlenmiş hahılar, cici denilen Türkmen işi kilimlerle süslü hamudunun iki yanına irili ufaklı ayna koymuşlar, güneş vurdukça pırıl pırıl ışılarıyordu. Sirtında selvi dalı işlemeli, üzerleri renkli

saç kaplı iki sandık yüklemişler. Arkadan gelen üç devenin de gelin hediyeleriyle yüklü olduğunu söylediler.

Öncü katır, sırtındaki yükün ve süslenmenin farkındaymışçasına, davul zurnanın ahengine ve ritmine kendisini kaptırmış, ayaklarını talimli bir çalımla kaldırıp indirerek, sanrısını ırgalaya ırgalaya, zillenerek, bir kat daha alımlı bir yürüyüş tutturmuş geliyordu. Arkadan gelen develer de, şahane boyunlarını havalandırmışlar, önce katırın tutturduğu o ahenkli ritimle dervişler gibi coşarak onu takip ediyorlar. Gelin kervanını seyretmek için, yol boyuna iki geçeli dizilen köy halkının alkışlarını, başlarını bir kat daha havalandırarak selamlıyorlardı. Belli ki, bu süslenme ve sırtlarında taşıdıkları değerli yük bu hayvancıkları etkiliyordu. Nitekim düğün evine gelip de sırtlarındaki yükten arınınca, o çalımli hallerinden eser kalmamış, adeta kulağı kuskunu bırakıvermişlerdi.

Maya denilen dişi develerle, Buhara develerinin çiftleşmesinden meydana gelen bir cins deveden söz ederler ki, zil ve çanlarla süslenmeden bir yere kımıldamazlarmış. Güreş tutan develerinde süslenmeden güreşe çıkmadıklarını söylemişlerdi. Türkmen soylu konar-göçer toplulukların yaylaya göç sırasında nişanlı kızların bindiği süslü develerin çalımli yürüyüşleri görülecek şeydir. Hayvanlarda bile süslenmek, güzel ve alımlı görünmek tutkusu bir tabiat güdüsü olsa gerektir. Bu bitkilerde bile kendini gösterir. Ağaçların yaprak güzelliği, çiçeklerin renk renk güzellikleri süslenmenin en alımlı örnekleri değil midir?

Başlık parası ya da karşılığı mal vermek, kız ve oğlan tarafından varlığına ve itibarına göre, pazarlıkla biçildiğini söylemiştim. Miktarı kız babası ve genellikle kız babasını temsilen kızın amcası tarafından biçilirdi. Bazı yerlerde (Yozgat yöresi) oğlan babasının kızın babasına, aile huzurunda

verdiği başlığa (GÜNSALIK) denilir ve en az iki kat yün yatak, dört adet yorgan, dört adet kapaklı bakır sahan, bir büyük meydan sinisi, iki baklava sinisi (içi dolu), başlık parası, alınan çehizler ya da karşılığı mallar, itibarlı bir ehli-vukuf tarafından kıymet biçilerek, dört nüsha yazılır, altına taraf-larca imza atılarak, muhtarlık mührü basılır ve kızın çehiz sandığına konur, birer nüshası da kız ve oğlan babasına ve-rilirdi. Bunlara (ÇEHİZ CÜZDANI), ya da (ÇEHİZ KA-ĞIDI) denirdi.

İslami bir gelenek olarak (MEHİR) denilen ve nikâh be-delı sayılan bir para da verilirdi ki, bir miktarı peşin (Mehr-i muaccel) yani acele tarafından, bir miktarı da (Mehr-i mü-eccel) yani sonraya bırakılan demektir. Bu para, kocanın ölü-mü ya da karı kocamın ayrılması halinde kızın alması gereken paradır.

Bu âdet, kimine göre, kıza verilen değer ve aile yuvası-nın sağlamlığını koruyacak, maddi bir kuvvete dayandıra-cak, eski aile düzeninde evliliği güvence altına alacak bir tedbirdir. Ancak varlıklı aileler dışında, ödeme zorluğu ba-kımından, çoğunlukla yuva kurmayı güçleştiren bir yüküm-lülük olduğu ve mahzurlu görüldüğü için sonraları kısmen kaldırılmıştır.

Bu pazarlık taraflarca iyi niyet mahsulü olmaktan çık-tığı zaman, yani ailenin, kızı bir satılık eşya gibi kendi çı-karlarına, ağır bahalı satmağa kalkışması halinde, oğlan tarafı ödenmesi güç bir yük altına girince, çoğu zaman fe-laket doğuran bir toplum hadisesi olarak kendisini gösterir, en azından kız kaçırma gibi yakışıksız ve kanun dışı eylem-lere yol açılmış olurdu.

Eskinin bu alış-verişine bir örnek olarak, orta halli bir ağırlık listesi veriyorum.

1 - Bir, ya da iki beşibirlik (biri armalı denilen ziynet (Reşat) altını)

2 - İki adet taban halısı.

3 - İki adet cicim kilim.

4 - Bir çift sedir halısı.

5 - Altı adet halı yastık.

6 - Bir çift bakır güğüm.

7 - El yıkamak için bir ibrik ve leğen.

8 - Altı adet ağzı kapaklı bakır sahan, bir büyük, bir küçük tencere.

9 - Biri meydana sinisi olmak üzere, iki baklava sinisi (dolu olacak)

10 - Bir çamaşır kazanı.

11 - Taraflarca tayin edilmiş miktarda para.

Bu eşya, zamanın değer ölçüsüne göre en azından 300-400 altın lira tutmaktadır. Okkalık somun ekmeğinin kırk para, şekerin 15 kuruş olduğu bir devirde oldukça yüklü bir yekün tutmaktadır.

DENGESİZ VE ZORAKİ EVLİLİKLER

Kız ve oğlan ailelerinin, çoğunlukla kendi başlarına karar vererek, evlatlarını dengesiz evliliğe zorlamaları çoğu zaman aile facialarına sebep olmuştur.

Birbirini görmeden, birtakım ailevi menfaatler yüzünden kurulan yuvalar, evliliğin temel yapısında çöküntüler meydana gelmesine yol açmıştır. “Nikâhta keramet vardır” inancına rağmen...

Özellikle miras meselesi, kızın yabancıya gitmemesi, tarlada tonçda çalıştırma gibi menfaatlere dayalı yakın akrabalar arasında yaş farkına bakılmadan oluşturulan evlilik-

ler, bir yandan doğacak çocukların bedeni sakatlıklarına ve pisikopat olmalarına sebep olduğu gibi, çoğunlukla yuvanın çabuk yıkılmasına, hatta facialara yol açan olaylarla sonuçlandığı çok görülmüştür. Bu gibi olaylara uygun türküler, ağıtlar yakılmıştır. Kendinden çok yaşlı bir adama zorla verilen körpe bir yavrunun ağzından yakılan şu türküyeye bakınız:

Ham meyvaydım kopardılar dalımdan
Ayırdılar beni nazlı yarimden
Eğer yarım tutmaz ise salım'dan (sal-tabut)
Onun için açık gider gözlerim

Körpe yaşında, kendisinden çok yaşlı biriyle evlendirilen genç kızın canına kıyması üzerine yakılmış bir türküdür. Yaşlı bir adama verilen bir genç kızın türküsü de şöyledir:

Gocadama (koca adama) yatak serdim gül gibi
Atladı da geçiverdi kör gibi
Zabah baktım eşeyvermiş göl gibi
Anam beni güldürmedi gülmesin
Benden başka evlat yüzü görmesin

Gocadamın merdivanden inişi
Ahlayı pufalay görür her işi
Baklava yirken fırladı (gitti) ön dişi

Hey bacılar buna can mı dayanır
Akşam yatar guşluk vakti uyanır

Gocadamın dombay(manda) gibi yatışı
Goyun köpeğine benzer bakışı
Ergen gibi göremeyor her işi

Ben gül idim eskimiş verdiler
Hem verdiler hem münasip gördüler

Gocadamın sakalını yoldursam
Yoldursam da kıl torbaya doldursam
Gocadamı delganlıya(delikanlıya) döndürsem

Anam beni güldürmedi gülmesin
Benden başka evlat yüzü görmesin

Gocadamın üç kızı var ben gibi
Bir oğlu var daldan gopmuş gül gibi
Beni ona verivermişler kör gibi

Sürtüne sürtüne geldi bir koca
Goynuna girmeden ısıdı baca

Gocadama gutnentari (kutnu entari) uymamış
Uymuş emme deliganlıya dönmemiş
Neyleyeyim yar gadrini bilmemiş

Hey bacılar buna can mı dayanır
Akşam yatar seher vakti uyanır

Urgan verin gocadamı bağlayın
Bağlayın da anam evin boylayın
Hey bacılar ben derdime ağlayın

Anam beni güldürmedi gülmesin
Benden başka evlat yüzü görmesin

Aynı duygu ile yakılmış maniler de pek çoktur:

Gocadam harman ister
Dizine derman ister
Utanmaz sakalından
Onbeşinde kız ister

Gocadamın sarması
Sandım odun yarması
Deliganlının sarması
Zemheri fırtınası

Gayadan öküz bakar
Öküzün alını sakar
Gocadama kim bakar
Deliganlı yürek yakar

Kendinden küçük, çocuk yaşta oğlancıkla evlendirilen
olgun kızların da havası aynıdır.

Evlerinin önü misir darısı
Koynuma verdiler kedi yavrusu
Bana derler şu çocuğun karısı

Çocuk çocuk gebereydin öleydin
Yılan olup deliklere gireydin

Kutnu yastık atlas döşek yumuşak
Koynuma verdiler cahil bir uşak
Ben isterdim zabahadek gonuşak

Çocuk çocuk gebereydin öleydin
Yılan olup deliklere gireydin

Zabah olur abasını giyemez
Akşam olur ekmeğini yiyemez
Yiğit olup yar kadrini bilemez

Çocuk çocuk....

Zabah olur çocuk gider oyuna
Oynar oynar taş doldurur koynuna
Vebâlimiz anamızın boynuna

Çocuk çocuk....

Gardaşlarım ataşlara yanmayın
Hiç kimsenin sözlerine ganmayın
Fırsat gider, ele geçer sanmayın

Çocuk çocuk.....

ESKİ DÜĞÜNLERDE GİYİM - KUŞAM

Yaradılışları gereği güzel görünmek ve dikkatleri üzerlerine çekmek için giyim-kuşam, süs, ve takıya aşırı önem veren kadın zevki, özellikle düğün kavramı içinde, büyük incelik ve zarafet göstermiştir. İlkel topluluklarda bile kadın için süs vazgeçilmez bir tutku olmuştur. Bir saç bağı, bir baş düzmek, yazma çeşitleri, başlıklar, urbalar, çoraplar, papuçlar, süslenme süksesini canlandıran çeşitleriyle al benisi olan bir manzara göstermektedir.

Anadolu kadını için bir saç bağı ve örgüsü, birli, ikiliden başlayarak 40-50 örgüsü yapılan saçlara, Türk kadın zevki ve zekası, birbirinden güzel biçim ve adlar vermiştir. Belik, cemre, zenciavruka, kırkörük, ayırık, burma, fitil zilif, halka zilif, topzilif, ganca zilif, burma zilif, sünbülörük, tay kuyruğu, çaltı, altun çaltı, yılan dili, kekül... gibi ince anlam taşıyan saç yapıları.

50 kadar yazma çeşidi, 73 oya çeşidi, 60 kadar baş takısı ve başlık sadece benim tesbit ettiklerimdir⁽⁵⁾.

⁽⁵⁾ Anadolu kadınındaki SEPETBAŞ denilen saç şekli, Afrika'nın vahşi bölgelerinde yaşayan Zolo adındaki kabile kadınlarının saç düzenine benzemektedir. Bu saç biçimi, saçları başın tepesinde toplayarak, sepet şekline sokmaktır. Bozulmaması için yatarken özel bir yastık kullanılmaktadır. Zolo kadınlarının da aynı şeyi yaptıkları anlatılmıştır.

Ağır bahalı kumaşlardan dikilmiş urbalar, elmas, altın takılar, kordonlar, koltuk zincirleri, kebe denilen altın para kaplı göğüslükler, kuşlu taçlar, enteşe bilezikler, yanakları döğen biçim biçim sallantılı zümrüt küpeler, inci dizili ziflikler, avruka keküller, salma yemeniler, keçek ve civan perçemi oyalı yazmalar, çeşit çeşit hotozlar, felek tabancası çatkılar, gümüş telli tepelikler, renk renk çenberler, fino ve ferahili fesler, altın çenikli keti başlıklar, üsküfe, yılankavı, buğday başağı, ince sim telli yanaklıklar, tandır başlıklar, akarsu denilen altın ve platin üzerine pırlanta nakışlı, gümüş hamayili gerdanlıklar, yanaklarda yapma laden benler, yıldızlı ve çiçekli yapıştırmalar, yüz yazıları, alacalı, dört peşli, sırma işlemeli enteriler, bürümcük göynekler, salma yenli arakçınlar, malakof fistanlar, kemha kaftanlar, altıparmak denilen kumaştan yapılmış bülbül bükü sıkma yelekler, balta kırmalı şetariler, paçaları sıkma elifi ipek şalvarlar, şal kuşaklar, koç boynuzu, buğday başağı, çiğdirük (bir çeşit ağaç) yapraklı ve cami işlemeli harmaniye ve kaftanlar (uğur sayılır), tefebaş ve dallılar, güllü çoraplar, kadife sırmalı edik (pedik)ler, çedikler, tongurdaklı kunduralar, süm-süm mestler... Özellikle Anadolu kadınının süslenme ve giyim-kuşam zevkinin ince örnekleridir. Koç boynuzu, Buğday başağı, çiğdirük ve meşe yaprağı, yılan kavı, bülbül bükü (bülbül yuvası), gül, karanfil, çiğdem, menekşe gibi çiçek motifleri genellikle uğur sayıldıkları için, Anadolu kadınının süslenme zevki ince bir anlam taşır.

Bu arada konu ile ilgili bir hikâye anlatayım:

“Kadının biri giyime kuşama meraklı, hele düğünleri de hiç kaçırmak istemezmiş, fakat varlıklı olmadığı için giyinecek süslü elbiseleri yokmuş. Günün birinde, yakın ahablarından birinin düğününe davet edilir. Ne yapsın, düşünür çok yakın ve teklifsiz bir ahabından eyreti bir el-

bise alır, giyinir kuşanır düğüne varır. Elbiseyi aldığı ahbabı da düğündedir. İkide bir:

— Aman kardeş, otururken dikkatli ol elbise buruşmasın.

Sofrada:

— Aman kardeş dikkatli ol, elbise yağlanmasın.

Gibi mütedamiyen kadıncağıza ihtarda bulunur, elbisenin kendisine ait olduğunu etrafa anlatmak istermiş.

Kadıncağız mahçup olur alı al moru mor, fakat ses çıkaramaz, bir an önce düğün bitsinde şurdan gideyim diye dua eder ve bir daha kimseden eğreti elbise almamaya ahdederek.

Aradan zaman geçmiş, yine böyle bir düğün. Kadıncağız gitmeye can atıyor, ama elbise meselesi, üzüntülü düşünüp duruyor. Yakın komşularından zengince bir ahababı var, ondan istese verir ama, ahdetmiş eyreti elbise almamaya bir kere. Ama bu ahababı, onun böyle düşünceli halini görünce sormuş:

— Ne düşünüyorsun öyle kötü kötü kardeşim?

— Bir şey yok, dediyse de beriki ısrar etmiş. Sonunda O'da söyleyivermiş.

— Ah sorma kardeşim demiş, falanın düğüne davetliyim, lakin giyecek elbisem yok, gidemeyeceğime üzüldürüm.

— Ayol, şu üzüldüğün şeye bak, ben sana elbiselerimden birini seve seve veririm, hem de en beğendiğini, zaten ben de davetliyim, beraberce gideriz.

— Aman kardeşim, ben kimseden eyreti elbise almamaya ahdettim.

— Niçin? Diye sormuş ahababı.

— Hiç sorma kardeşim, diye cevap vermiş. Falanın düğününde giydiğim elbiseyi falan vermişti, elalemin içinde beni rezil etti. Böyle yaptı... Böyle yaptı..

— Bak hele şuna demiş ahababı, çok ayıp etmiş doğrusu, sonradan görmüş ne olacak. Sen üzülme kardeşim, gel eve gidelim aç dolabı, istediğin, beğendiğin urbayı al. Senden iyi değil ya, güle güle giy.

Uzatmayalım, kadıncağız giyinmiş kuşanmış, takmış takıştırmış düğün evinin yolunu tutmuş. Düğün evi kalabalık mı kalabalık, herkes ağır bahalı urbalarını giyinmiş, süslenmiş püslenmiş gelmiş. Kimse de onun eyreti giyindiğini bilmediği için memnun, bir köşede yer bulup oturmuş.

Biraz ötede elbiseyi veren ahababı da oturmuş, yandakilerle bir şeyler konuşuyor.

Bir ara gözü, elbisesini verdiği arkadaşına ilmiş:

— Aman aman diye seslenmiş, ne de güzel yakışmış, sanki tıpa tıp senin vücuduna göre biçilmiş, bedenlerimiz de birbirine pek uyuyormuş meğer.

Kadıncağız, dalgayı geçiştirmek için başını başka tarafa çevirse de, beriki şen ve şakrak:

— Çekinme, çekinme kardeşim, rahatına bak, elbise bir günde eskimez ya, zaten ben o elbiseyi temelli sana vermeyi düşünmüştüm.

Yemek sofrasına oturmuşlar. Kadıncağızın heyecandan elleri titriyor, elbiseye bir şey olmasın diye, çekine çekine bir hal olmuş, lokmalar boğazından gitmiyor.

Beriki şen ve şakrak:

— A.. a.. a.. ne çekiniyorsun kardeşim, rahat rahat yemeğini yesene, ne olacak sanki, ben o elbiseyi sana seve seve verdim, güle güle giy diye verdim.

Sofradan kalkmışlar, beriki ikide bir:

— Yan yat çamura bas, üzülme..

— Eskisin.. bozulsun aldırma..

Kadıncağz renkten renge girmekte, beriki durup durup, elbisenin kendisine ait olduğunu çaktıracı sözlerle, laf atmakta devam ediyor.

— A kardeşim, ben falan gibi sonradan görmüş değilim, o elbiseyi sana güle güle giyesin diye verdim, rahat otur, çekinme..

Kadıncağz mahcubiyetten iki kat olmuş, nerdeyse düşüp bayılacak. Berikinin aldırdığı yok, boyuna söyleniyor.

Bakmış olacak gibi değil, hışımla soyunup elbiseyi kadının suratına atmış:

— Yeter be demiş, al da elbiseni başına çal...

DÜĞÜN SOFRALARI

Eski düğünlerin önem verilen renkli bir konusu da yemek davetleriydi. Genellikle Türk sofrası bolluk, bereket demektir. Bu bolluk ve bereket çağlar boyunca süre gelmiştir. Allahın verdiği türlü nimete karşı, şükran ve minnet duygusunu ve ifadesini atalarımız cömertçe göstermişlerdir. Bu, Türk halkının, dünyanın hiçbir milletinde görülme-yen misafir canlılığının, özellikle yedirmek içirmek zevkinin bir görüntüsüdür. Türk'e mahsus bir haslettir. Türk sofrası, bugün eski çeşitliliğini ve zenginliğini yitirmiş de olsa, yine de her vesile ile hele düğün dernek anlayışı ve şenliği içinde, bu güzel âdetimizi, gönül hoşluğu ve zenginliğiyle sürdürmekten vazgeçmemiştir.

Bir çok yerlerde “Varma-gelme, aş verme, hayır aş, can aş, Ramazan aş, bayram aş, düğün aş, asker aş, sünnet

aşı, Muharrem aşısı, Hıdırellez aşısı, hacı aşısı, harman aşısı, imece aşısı, danışık aşısı, bostan aşısı, doğum aşısı, ölü aşısı” gibi adlarla kurulan sofralarda, etlisinden sütlüsüne, tatlısına, ekşilisine, tuzlusuna kadar, çeşit çeşit yemeklerle sofralar donatılması, Türk sofrasının zenginliğini, Türk halkının cömertliğini ve zevk üstünlüğünü göstermektedir.

1433’te Bursa’da bulunmuş olan bir Fransız gezgin, hatıratında şunları yazmıştır: “Türkler, yorgunluk nedir bilmezler. Zahmetli ve meşekkatli bir hayata katlanırlar, fakat şen ve coşkun insanlardır. Dillerinden şarkı, türkü düşmez, bu yüzdendir ki, daima güler yüzlü, temiz yürekli, merhametli ve misafir canlı insanlardır. Çok defa gördüm, yemek yerken yanlarından fakir bir kimse geçse, onu derhal yemeğe çağırırlar. Biz ise bunu asla yapmayız⁽⁶⁾.”

Çoğu yerde VARMA-GELME denilen, kız ve oğlan evinin akraba, yakın dostlarına ve komşularına verdikleri karşılıklı yemek davetlerinde zengin sofralar kurulurdu. Böyle bir düğün sofrasında 20—25 çeşit yemek saydığımı bilirim.

⁽⁶⁾ Aleko adında sonradan Müslüman olarak Ali Ağa adını alan ve bir Osmanlı paşasının yanında itibarlı bir mevkiye ulaşan bir adam, Türkler hakkında şunları yazmıştır: “Fılvaki Türklere maharet ve sahavet (cömertlik) Hz. Abraham’dan (İbrahim’den) miras kalmıştır. Her kasaba ve şehirde ocak zadelerinin (konak sahiplerinin) birer misafir odası olup, gelene gidene ikram ettikleri şöyle dursun, Kariyelerde (köylerde) dahi ehl-i hayratları (cömertlikleri) nısf-ı leyilde (gece yarısı) kış kıyamet gününde dahi gelen misafirleri, milliyet tefrik etmeksizin, bizzat Peygamber gelmiş gibi kabul ederler. Her gelen misafire taam (yemek) de tertip ederler ve bir adam cebinde beş parası olmadığı takdirde, kâffe-i türkiyayı (bütün Türkiye’yi) sefây-i hâtırla (gönül hoşluğu ve hoşnutluğunda) seyahat edebilirler. Avrupa’da ise, parasız on adım atmanın ihtimali yoktur ve insanın acından nasıl öldüğünü seyir ve temâşa ederler (ölen bir kimseye seyirci kalırlar). Öbür taraftan hayvanlara kudretinden ziyâde (çekiçeğinden çok) yük yüklenmesin diye “Hayvan sever şirketleri” teşkil ederler. Avrupa’nın medeniyeti bu mudur? Bu suretle YAŞASIN TÜRKİYE..”

(TEMAŞA-İ DÜNYA) adlı eserden: Yazan, Evaglinos Misailidis. Tercüman Gazetesi, tefrika No. 27.

Bu yemeklerin adları, çeşnisi, nefaseti, Türk halkının ağız tadını, benzetmede ustalığını ve zevk üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu, sadece düğün vesilesiyle değil, her vesile ile sürdürülmektedir.

VARMA-GELME yemek davetleriyle ünlü olan **Safranbolu**'dan (Zonguldak ilimizin bir kazası) bir yemek listesi veriyorum. Benzetme bakımından ilginçtir.

1 - Göztepe gibi pilav. (Göztepe, Safranbolu'nun civarında bir höyük(tepenin) adıdır.)

2 - Araç çayı gibi zerde.

3 - Dam taşı gibi haluşka. (Haluşka, genellikle buğday, ya da mısır unundan yapılan, topak halinde yağlı bir tatlıdır. Dam taşına benzetilmesi, eskiden damlara örtülen, bedevra denilen tahtaların rüzgârdan uçmaması için üzerlerine konulan taşlara denir.)

4 - Erük gallesi (Siyah erik kurusundan yapılan bir çeşit yemek)

5 - Deloğlan saruğu (Bir çeşit yufka tatlısı-Sarığı burma)

6 - Gız saçı gibi gedayıf (tel kadayıf)

7 - Cingan paklavası (Yufka ekmeğinden yapılan bir çeşit bol cevizli tatlı).

8 - Uzun pakla (kırılmadan yapılan haşlama taze fasulye yemeği)

9 - Mıklama (Bir çeşit kıymalı soğanlı yumurtalı yemek)

10 - Höşmerim (Kavrularak yapılan bol tatlılı bir çeşit un helvası bazı yerlerde peynirle yapılan bir çeşit tatlıya da deniyor.)

11 - Akıtma (Bir çeşit tava gözlemesi)

12 - Bükme (Kıymalı, yumurtalı, cevizli, pastırmalı, ıspanaklı çeşitleri yapılan pide)

13 - Bandırma (Besili kaz yağından yapılan bir çeşit bazlama)

14 - Oturtma (bir çeşit yeşillikli et yemeği)

15 - Bütün et (Düğünlerin baş yemeği)

16 - Göbü (kıymalı, cevizli, ıspanaklı çeşitleri olan bir çeşit tava böreği)

17 - Şebit (Bir çeşit saç üstü gözlemesi)

18 - Sündürme (Kara lahanadan yapılan bir çeşit yemek)

19 - Sini çöreği (Bol soğanlı kıymalı tepsi böreği)

20 - Eritme (Lor, ya da peynirden yapılan bir çeşit yemek)

21 - Gaygana (Sırf yumurtanın sarısıyla yapılan bir çeşit tatlı)

22 - Yoğurtlu bükme (Sac üzerinde pişirilen bir çeşit gözleme)

23 - Yağlı ekmek (Sac üzerinde pişirilen yufka yağlaması)

24 - Yayım (Cevizli) Sulu yayım (Kıymalı) yufkadan kıyılarak yapılan bir çeşit erişte

25 - Cımcük makarnası (Yufkası çimdiklenerek yapılan bir çeşit yoğurtlu makarna)

26 - Perohi (Bir çeşit içi torba yoğurtlu hamur işi)

Orijinal adlariyle, bu yemek çeşitlerinden başka çorbalar, su böreği, mantı, yaprak sarması (etli dolma-yalancı dolma) Bamyas, Ebegümeci gibi yemekler. Baklava, helva çeşitleri, şerbet ve hoşaf, elma ve armut tatlıları.

Bulduğum bir varma-gelme sofrası, benim ölçüme göre 1.55 sant. kutruna yer sinileriyle, üç yerde kurulmuş,

her birinin çevresi, yanlamasına oturmak suretiyle, 15-20 kişi alan sofralardı. Beş parti yemek verildiği bu sofralardan birine buyur edilen Seymenler, seymen başının sofraya ilk gelen çorba kasesinin üstüne palasını koyarak, güveyiden bahşiş geldikten sonra yemeğe başlarlardı. Bu bahşiş ilerde anlacacağımız seymen âdetlerine göre pala hakkıdır.

ÇEHİZ EŞYALARININ SERGİLENMESİ

Kız ailesinin varlığına göre, çehiz sandığının donatılması şan ve şeref meselesi sayılırdı. Çeşit çeşit giyim eşyası, bunların arasında en kıymetlilerini, kızın göz nuru, el emeği yaptığı işlemeler, dantelalar, örgüler oluştururdu. Yatak takımları, halılar, kilimler, kap-kacak vs. sandıklarda saklanan bu eşya kızla beraber koca evine taşınırdı.

SEPET-SEMET (ÇEHİZ AÇISI) denilen, kız çehizinin ve gelen hediyelerin ortaya dökülmesi, genellikle gerdek gecesinde ertesi günü (cuma günü) oğlan evinde özel davetlilerin huzurunda yapılırdı. Meydancı kadın, sandıklardan çıkardığı eşyaları birer birer gösterir, tekrar sandıklara yerleştirirdi:

- Bu gelinimizin hamam takımı.
- Bu gelinimizin yatak takımı.
- Bu gelinimizin terlikleri.
- Bu gelinimizin çamaşır bohçası.
- Bu gelinimizin şusu..busu

Davetlilerden, gelin çehizinin zenginliği karşısında hayranlık gösterenler olduğu gibi, her şeyi beğenmez görünmeyi, küçümsemeyi huy edinmiş olanlar da bulunurdu:

- Böyle hamam takımı mı olur?

- Hele o terlikler de ne? Hepsi arasına işi.
- Gız bubası, kesenin ağzını sıkarsa, böyle olur işte.
- Doğrusu gızına, şanına layık çehiz düzmemiş bubası.

VE BİR ÇEHİZ HİKÂYESİ

“Vaktiyle, Bağdat valisi bir paşa kızını gelin eder. Büyük paralar harcayarak, biricik kızının çehizini öyle ağır bahalı düzer ki, görenler hayran kalır. Elmaslar, altın bilezikler, pırlanta gerdanlıklar, zümrüt yüzükler, bilezikler, dibalar, kutnu kumaşlar, kemhaldan çeşit çeşit urbalar, şiraz halıları, kadife perdeler, hani şatafat ve ihtişam diye akla ne gelirse yapmış yakıştırmış, bir de som altından öyle bir meydan mangalı oturtturmuş ki, görenlerin gözü kamaşa.

Vali paşa, bu göz kamaştırıcı varlık ve görünüş karşısında, herkesin ne diyeceğini, kimbilir nasıl medhüsenada bulunacağını pek merak etmiş olacak ki, kılık değiştirerek, konak kapısının önünde durmuş, geleni gideni seyrediyor, ne diyorlar diye kulak kabartıyor. Gelenlerin çoğu düğünün ihtişamını, kızın çehizinin ağırlığını öve öve bitiremiyorlar, paşa da keyfinden şişdikçe şişermiş.

Birara, yaşlıca bir kadın, yanında başka bir kadınla, konak kapısından çıkarken, alaylı alaylı gülerek, yanındaki kadına:

— Hepsi de gösteriş, özentiden ibaret demiş, hele öyle mangal mı olur?

Vali paşa, her şey bir yana ama, o som altından özene bezene yaptırdığı eşsiz mangala toz kondurulmasından aşırılı alınarak:

— Behey hatun demiş, haydi hepsi gösteriş, özentisi diyelim, lakin o eş menendi olmayan mangalın nesini beğenmedin ki, alaylı alaylı güler, yerersin?

Kadın, şöyle bir bakmış, ferasetiyle adamın vali paşa olduğunu anlamış, yine alaylı alaylı gülerek:

— A Bağdat Paşası demiş, hani o mangalın maşası?...

Dedikodu ve beğenmeme duygusu bir kere yüreğe sindi mi, artık onu atmak mümkün değildir...

GELİNE KİNA YAKILMASI VE KUTLANMASI İLE İLGİLİ RİT'LER

Kınanın Kâbe'den geldiği, dini bir anlam ve değer taşıdığına inanıldığı için, geline kına yakılması da bir kült'e dayanmaktadır.

Bazı yerlerde güveyiye de kına yakılır. Avuç içine, ya da serçe parmağı kınalanır.

Gelinin sağ eline ve sağ ayağına, hiç evlenmemiş bir kız, sol eline ve ayağına başı bozulmamış yeni bir gelinin kına yakması uğur sayılır. Geline kına yakılırken ağlatmak da uğur sayılır. Bir Atasözü: "Ağlaya ağlaya eken, güle güle biçer" der. Gözyaşı dökmenin ferahlık verdiği, yuvaya uğur ve bereket getireceği inancı vardır. Kına yakıldıktan sonra gelini yatırmak âdettir.

Kına yakılırken söylenen türkülerden biri şudur:

Getirin kına yakalım nenni
Yetmezse azca katalım nenni
Gelinin hâlin soralım nenni
Nenni haşam benim paşam nenni
Yatırayım ak pamuğum nenni

Evlerinin önü mektep nenni
Mektepde okurlar *tebbet* nenni (Ebû leheb sûresi)
Güveyinin adı Mehmet nenni
Nenni haşam...

Bir tekne hamur yoğurdum nenni
Büyük eltimi doyurdum nenni
Bir çatlayası doğurdum nenni
Nenni haşam...

Evlerinin önü cevüz nenni
Kırdım baktım içi yavuz nenni
Gayınnası (kaynanası) goca doğuz nenni
Nenni haşam...

Yük dibine yerin ettim nenni
Üstüne al halı örttüm nenni
Sesin ile zabah ettim nenni
Nenni haşam...

Sallaya sallaya kolum şişti nenni
Kolumdan enteşem düştü nenni (Enteşe-gümüş
bilezik)

Uyumaz gahbenin pişti nenni

A gelin gınan gutlu olsun nenni
Evde dirliğin datlı olsun nenni

Gelinin başından çerez serpmek: Bu âdet tohum taşıyan bitkiler ve tahıl ürünü ile, insan yaşamı arasındaki ilişkinin belli amaçlara yönelik bir belirtisidir. Fıstık, leblebi, üzüm kurusu, kabak çekirdeği, keşkekli buğday ve gümüş para karışımı çerezin gelinin başından avuç avuç serpilmesi bolluk, hayırlı rızık, zürriyet amacına bağlı bir âdettir. Gelinin başından serpilten çerez, özellikle genç kızlar tarafından kapışılarak sandıklarında saklamaları hayırlı bir kismet için uğur sayılır.

Eskilerin nan-ı aziz dedikleri ekmek, tahıl ürününün kutsallığını gösteren bolluk, bereket ve cömertliğin de belirtisidir. Gelinin başında ekmek ufalanması, gelin ve güveyiye tuzlu suya bastırılmış ekmek yedirilmesi, gerdek gecesi mutlaka baklava yenilmesi gibi âdetler, Allahın verdiği bol nimete karşı şükran ifadesi olarak, ekmek tuz ve su hakkına bağlılık ve sükûn ifade etmektedir.

Demir, çelik, tunç, özellikle bakır gibi madenler, düğün ritleri arasında önem taşıyan maddelerdir.

Gelinin koca evine gelişinde nacak (balta)dan atlatılması, aynaya, ya da parlak bir levhaya baktırılması, ayakkabılarına tongurdak denilen tunçtan yapılmış ziller takılması, kötü ruhların şerrinden korunmak ve sağlıklı, güçlü bir yaşama kavuşmak sağlıklı, gülbüz çocuklar yetiştirmek için uygulanan ritlerdir.

Demir, çelik, tunç, bakır gibi maddeler, gücün, güven ve sağlamlığın simgesi sayıldığı için, bunların madde özelliklerinden manada esinlenmek, güç ve sağlamlık kazanmak aileyi her çeşit kötülüklerden tecavüzlerden koruyucu ve arındırıcı, her çeşit etkilere karşı dayanıklılığı ve eşleri mutlu kılacak bir güven kaynağı olarak kutsal sayılmıştır.

YÜZ YAZISI

Yüz yazısı, gelinin giydiği gelinlik urbasının ard eteğine kadar uzanan al bürümcük üzerine, altın ya da gümüş tel gerilmiş, duvağının zilifleri hizasından yere kadar iki yanına salıverilmiş tellerin bir tutamını alnına ve yanaklarına, renkli kağıt ve kumaşlarla tutturulmuş orta çapta düğme büyüklüğünde elmaslar pullar, yapıştırılmasıdır.

Alın yazısı ile ilişkili olarak, gelinin bahtının açık ve elmas gibi parlak olması, kader ve kısmetinin bol ve açık ol-

ması için uygulanan bir âdettir, tabii süse de talluk etmektedir.

Bazı yerlerde (Karadeniz kıyı bölgesinde) gelinin yüzüne Eleğimsema (Alâim-i semâ-gök kuşağı) nın yedi rengi (yeşil, kırmızı, Gülhani (gül rengi) Âsûmâni (gök mavisi), sarı, gri, al renklerden pullar ve aynı renklerden, yıldız biçimi kesilmiş kağıt ve kumaşlardan (Ben)ler yapıştırılır, bu süslemeler nazara (göz değmesine) karşı koruyucu bir tılsım olarak yorumlanmaktadır. Yine aynı bölgede, gelinin yüzünün yer yer karalanması vardır. Bu, geline nazar değmemesi için güzelliğini maskelemek gibi bir şeydir. Türkülerinde de geçer. (Kemençe ustası Hasan Tunç'tan)

Eskişehir Ankara
Var yüreğimde yara
Nazar olursun a kız
Sür yanağına kara

Gelinin koca evine giderken, merdiven başında, babası ya da amcası, yoksa erkek kardeşi tarafından beline bir kuşak bağlanır. Buna (Gayret kuşağı) denilmektedir. Ele, bele, dile sağlam olmasının bir simgesidir.

Gelinin kılıçtan atlatılarak ata bindirilmesi: “Sen de ataların gibi kahraman evlatlar yetiştiresin, kılıç kullanmakta yiğit kişiler doğur” demektir.

GELİNİN KUTLANMASI

Ateş kültü ile ilgili törenlerin çeşitli uygulama şekilleri vardır. Eski düğünlerin kına gecelerinde yapılan bu törenler İstanbul'un eski düğünlerinde de vardı. Bu törenlerin ilginç bir çeşidinin adı Safranbolu yöresinde (Kâbem-sini çevirmesi) dir.

Renkli mumlar yakılmış büyücek bir tepsi, gelinin başının üstünde tutularak örneğini verdiğim ilahilerle, sini gelinin başının üstüne çevirilir. İlahiler genellikle Yunus Emre'ye aittir. Örneğini verdiğim ilahilerin de Yunus Emre'ye ait olduğunu sanıyorum. Şimdiye değin yayınlanmış kitaplarda bu ilahiler yoktur. Bu ilahiler, aynı zamanda hacıların Kâbe'den dönüşleri sırasında, tıpkı bir güveyi gerdeğe sokuluyormuş gibi topluca hacının evine gelinerek, hacı kapıdan evine sokulur. (Nota) Halk ağzında olduğu gibi alınmıştır. Değişikliğe uğramış ve bazı ilaveler yapılmış olabilir.

Kâbenin dalları bölük bölüktür
Benim yürecüğüm delük delüktür
Dünya dedükleri bir görgeliktür
Canım kâbem varsam sana
Gözel kâbem yansam sana

Hû deyince ciğercüğüm delinür
Ömrüm güneş gibi doğar dulunur
Hep melâikeler anda bulunur
Canım kâbem...

Ayağına giyer nurdan nalini
Gider cennet başasına salini (salını)
Biri İsa biri Meryem gelini
Muhammed'in düğünü var cennette
Ol sultanın şenliği var uçmakta

Bağrı taşlı gözü yaşlı konuklar
Hakka doğru gider kalbi sunuklar
Cuma geceleri gelen konuklar
Muhammed'in düğünü var cennette
Ol sultanın şenliği var uçmakta

Hacılar için söylenen bazı parçalar:

**Kâbeye varan hac olur (hacı olur)
Başında altun taç olur
Hep melekler duac olur
Canım kâbem varsam sana
Gözel kâbem yansam sana**

**Kâbenin üçtür kapısı
Lâl-ü mercandır yapısı
Misk-ü anberdir kokusu
Canım kâbem...**

**Ak mermerden döşetmişler
Gümüş kuşak kuşatmışlar
Altundan eşik(ler) yapmışlar
Canım kâbem...**

**Kâbedir yer yüzüne arşu
Sokakları nurdan çarşu
Arafat dağına karşı
Canım kâbem...**

**Şam'da deve katar katar
Dört ayağı kuma batar
Ömür hacı tollar atar
Canım kâbem...**

**Kâbem sana varsam konuk
Sağ yanında altun oluk
Hep melekler anda konuk
Canım kâbem...**

Kara donlunun heybeti (kara donlu-kâbenin siyah örtüsü)

**Yaktı yandırdı firgati
Şimdilik gönlüm hasreti
Canım kâbem.....**

Kâbem denilen bu ilahilerle, gelinin başının üstünde tutularak çevrilen sinideki mumlar, hazır bulunanlar tarafından kapışılır, tören gelin ağzından söylenen şu türkü ile sona erer. (Nota)

**Eşim dostum yüklesinler yükümü
Gonşularım helal etsin hakını
Bilmez oldum ben ırağı yakını
Kısmet eyle ya mevlam bize kâbeyi
Nasibeyle yâ mevlam varup gelmeyi**

Kapışılan mumların, anbarlarda ve sandıklarda saklanması uğur ve bereket sayılır. Genç kızların da kısmetleri gür olur.

Gelinin ayağına kına yakılırken söylenen türkü de şöyledir:

**Sen bu evlere gelemezsin nenni
Ezelki (eskisi) gibi olmazsın nenni
Tekneden ekmek yimezsın nenni
A gelin gınan gutlu olsun nenni
Bunda dirliğin datlı olsun nenni**

HELOSA (Kaynana hoplatması)

Sağdıç'ın ve Kaynananın (oğlan anası) maruf tabiriyle altı okka yapılmasına HELOSA (Gayınna hoplatması) denir.

İki kadının elele tutuşarak evvela sağdıçı, sonra da kaynanayı ortasına oturtup, ileri geri sallayarak şu türkü söylenir: (Nota)

Kızıl belden gelür bekmez helosa
hele meelee yusa yusa heey!....
Peştemala guysam(koysam) akmaz helosa
hele meelee yusa yusa heey!....
Benim yarım bensüz yatmaz helosa
hele meelee yusa yusa heey...
İstanbul'dan gelür hekim helosa
hele meelee yusa yusa heey!...
Cevahirdür benim yüküm helosa
hele meelee yusa yusa heey!...

Ve sallayıp savurarak öne doğru fırlatır.

Aslında bu törenin amacı oğlan analarının itibarını göstermek ve bu vesileyle ile bahşiş koparmaktır.

GELİN AĞLATMASI

Gelini ağlatmanın uğur sayıldığını söylemiştik. Gelin ağlatma türkülerinden biri amcaya ve anaya sitemdir. Eski âdetlere göre kızın kocaya satılmasında, babadan önce amca gelirdi baba bu işe muhatap olmak istemezdi. Kızın site mi amcaya yapılmaktadır. Anaya, babaya sitem ise evlatlarını eloğluna vermelerindendir. Tabii bu ilk anda doğup büyüdüğü evinden anadan, habadan kardeşlerden ayrı düşmenin yürek acısı ile söylenmiş sayılır. Şu var ki kız sonunda: “Hem ağlarım, hem giderim” diyecektir.

Abuca hayın abuca (Nota)
Atdın beni uçtan uca
Anama yollan bir gece

Anam gelsin ben varamam
Ağrır gollarım saraman

Ana hamama vardın mı
Yunduğum yeri gördün mü
Şimdi gadrimi bildin mi
Anam gelsün...

Buba bazara vardın mı
Bana mest papuç aldın mı
Şu da kızımın dedin mi
Anam gelsün...

Çamaşır yuduğum daşlar
Görgelendüğüm ağaçlar
Sizden ayrıldım gardaşlar
Anam gelsün....

Düğünün bu gecesinde (çarşamba geces) bazı yerlerde (Çorum) ortaya yüzüstüne kapatılmış büyükçe bir liyen koyarlar, çevresine sıralanan kadınlar, liyenin üstünde elleriyle tempo tutarak, düğünde bulunan oğlan anasına, kız anasına, gelin ve güveyiye maniler söylerler:

Evlerinin önü kaya (Nota)
Kayadan bakarlar Ay'a
Gızı da pek güzel emme
Anası kızından maya yar nenni

Evlerinin önü çiftlik
Çiftlikte büklerler iplik
Gızı da pek güzel emme
Anası kızından keklik yar nenni

Evlerinin önü nane
Ben kül oldum yâne yâne
Deliganlılar içinde
Mutafın oğlu bir dane (Mutaf-karakeçi kılı işle-
yen esnaf)

Gayadan öküz bakar
Öküzün alını sakar
Yorgancının oğlanı
Bakışı yürek yakar

Dağa çıkmış bir güzel
Dağı etrafı gezer
Elinde bir deste gül
Kendi gülünden güzel

Bi börek iki börek
Biber havanda gerek
Senin gibi oğlana
İşte böyle kız gerek

Daldan dala ip gerdim
İplere mendil serdim
Darılma hanım teyze
Oğluna gönül verdim

Elmalar oyulur mu
Cilveye doyulur mu
(Gız) seni saran oğlanın
Kolları yorulur mu

Furun üstünde tarla
Salla göbeyin salla
Oğlun senin çok küçük
Beşiğe goda salla

Hele bu gece köşelerden dedikodu hiç eksik olmazdı:

— Hele şuna bak abam, Sinanların Sıddık abanın gözü urgancının gızında, alıcı gözle bakiye onğa.

— Adaaaam sen de, Helil Ağa da gızını onun oğluna verü ya, hem gız eeyanın (âyân) oğluna sözlüymüş, beşik nikâhıynan. Zengin malı zengine gider abam.

— Doğrusun emme, geçen de bizallediğine teyi (akşama doğru) evin toplusundan (penceresinden) baktıydım, eeyanın oğlunu badalladan (merdivenlerden) ineekeken gördüm, gözü golağasının gızında ellalim?

Düğünün tadı biraz da dedikodudur:

— Hele gadun abam, eyice bak, şu koöşede oturan, iplikçinin ortanca gızı değil mi?

— He, ta kendisi gız.

— Bak bak mutafın ferîği (üste gelen ikinci kadın) de burada, uşağı yok devşegi yok, düğünün gız gecesinde ne işi var ki?

— Gumasının (kuma-iki evlilikte eşler) oğluna gız be-yenmeye gelmişdü.

— Eyi emme, oğlanı daha peştemal guşanup, kendi başına dükkân dezgah sahabı (sahibi) olmadı ki. Bak bak hele tiftikçinin gızı oyuna galkiye, ne nane garuştıruruye gız? Selim Ağa'nın İstanbul'da okuyan oğluna sözlü değil mi?

— Hey ya tiftikçi, olan okuyupda galeye kâtipmi olacak, işte dükkân, gelsin, dazgahın başına otura gosun, derimiş.

— Oğlanın bubası: “Ben okuyamadım, barım oğlan okusun” deyî direnirmiş, tiftikçi de vazgeçmiş gızım vermekten.

— Tevekkeli değil, kız oyuna galkıye, zati gardaş bu sarımsağın baş çöürmeyeceğı belliydi.

GELİN ALMA

Gelin alma, kızın baba evinden koca evine götürülmesidir. Buna bir çok yerlerde GELİN GÖÇÜ-GELİN GÖTÜR-MESİ de denilir.

Gelin, koca evine perşembe günü götürülürdü. Oğlan evinden gelen ve dünürşüler denilen (oğlanın yakınları) kadınlar heyeti, kız evinin merdiven başında, düğün türkücüler (kadınlar) tarafından karşılanırlardı:

Hoş geldiniz dünürşüler buyursanğıza
Gelininiz geyiniye soyunsanğıza

Baş köşeye buyuredilen dünürşülerin mahmaları (çarşaförtüleri) alınır, ağız tadı baklava ikram edilir, sonra da çarpma denilen takılmalı türkülerle oyuna kaldırılırlardı.

Mahman eyreti deller kadun düngürşü
Yazmang yana gaymış nazlı düngürşü
Evvel bahar kalk oyuna kadun düngürşü

Meydancı denilen kadın, her birini kolundan tutup ortaya çeker, bilsin bilmesin, ortaya çıkıp bir iki salınıp otururlardı. Bundan sonra, gelinin yakınlarından, genellikle Sağdıç (gelinin ya kız kardeşi, ya da çok yakınlarından biri olacak) oyuna kaldırılırdı.

Aştuk dağları dolanı dolanı
Düngürlükde söylemişdük yalanı
Kızımızın ayağı nokta nakışlı
Oğlumuzu sorarsanız şahan (şahin) bakışlı

Bu kez türkücüler, dünürşülerin ağzından türküye baş-larlardı:

Arayı arayı geldük
Biz bu gün murada e çük
Biz gelin(i) almaya gelouk
— Gadun abam gelin hazır oldu mu?
— Dünden hanımım dünden
— Dünden bacım dünden

Bundan sonra gelin hazırlanır, merdiven başında babası ya da amcası ya da erkek kardeşi tarafından beline gayret ku-şağı denilen bir kuşak bağlanır. Ata bindirilir, ya da cibin-lik denilen kapalı ve çadırımsı bir yere, ebe denilen öğüt verici yaşlı bir kadınla sokularak, oğlan evine götürülürdü. Cibin-liğin dört köşesindeki sııkları ikisi oğlan evinden, ikisi kız evinden 12-13 yaşlarında dört çocuk tutardı.

Bazı yerler (Bolu-Reşadiye köylerinde) Gelin ata bindi-rildiği zaman bir koç getirilerek, Atın sağ yanında tutulur, gelin eğilip koçu tutarak ayağını yerden keserse, tam bir Türk gelini olduğunu kanıtlamış olacak, pehlivan yapılı, polat ço-cuklar doğuracaktır. Gülbahar adında bir gelinin, iri bir koçu yerden kaldırıp, atın öbür yanına aşırıldığını söylemişlerdi.

GELİNE ÖĞÜTLER

Eski düğün âdetleri içinde, törene ait hareketler, mutlu ve devamlı bir yuvanın kurulmasında etken olabilecek inanç-ları kuvvetlendirmek, karı-kocanın birbirleriyle iyi geçinme-lerinin gerektirdiği fedakarlık, anlayış ve davranışlarında, karşılıklı güvene ve sevgiye, saygıya sahip olma duygusu ve yeteneği kazandırmak, eşlerin yuvaya ve birbirlerine bağlı-lıklarını sağlamak, ana, baba olmanın sorumluluğunu, gu-rurunu, doğacak çocukların bakımı ve yetiştirilmesi için

gerekli bilgilere ve duyarlığa sahip olmak gibi, insani duyguları geliştirmekte geniş ölçüde yardımcı olabilecek uygulamalardan biri de gelin ve güveyine yapılan öğütlerdir. Bu öğütler, gelinin bir oklava ile duvağının açılıp kapanması şeklinde, belli bir âhenkle söylenir

Ele, bele ve hem dile
Sıkı ol sır verme ele
Baban gökle anan yere
Saygı göster düşme dile
Hiç kimseye gıybet etme
Rızasız yola gitme
İşine sıkıca sarıl
Ocak yansın harıl harıl
Küpe korlar ezme
Kapı kapı gezme
Gayınnanın gücünü üzme
Derelerden öz getirme
El evinden söz getirme
Süpürge elinde olsun
Eteğin belinde olsun
Sergende tarak
Kötü huylarını evde bırak (yani anası evinde)
Bu gelinin adı Fatma
Gaşları var çatma çatma
Darılıp sofradan galkma
Gayınnanın döşeğini
Patdan yere atma
Kutlolsun kutlolsun
Evde dirliğin datlolsun
İki oğlan bir kızın olsun

(Burada kaynanaya yapılan hizmetlerin gönül hoşluğu ile yapılması anlatılmak istenmiştir.)

G Ü V E Y İ Y E Ö Ğ Ü T L E R

Bu öğütleme, genellikle yârenler arasında, bir sohbet havası içinde özel bir törenle yapılırdı. Güveyi ortaya alınır, en yaşlı yâren, sırtını sıvazlayarak nasihatini yapardı. De-yişler, genellikle usta malı denilen ünlü âşıklarda (saz şair-leri) ve atalardan seçmeler şeklinde olurdu:

- Meclisde ârif ol kelamı dinle
- El iki söylerse sen biri söyle
- İşine bak işine, karışma elin çiğine pişmişine
- Verdiğin sözden ölsen de dönme
Er olan sözün tutar demişler
- Dilin cirmi küçük, cürmü büyüktür
- Düşünmeden laf etme, dilin olursun sonra
kurbanı
- Sakın elini her deliğe uzatma
Kimisinden çıyan çıkar, kimisinden yılan
- Muhannedin çeşmesinden su içme
Çaydan geç namert köprüsünden geçme
- Darılınca başa kakıcı olma
- Ne az git geri kal, ne uz git geçme
- İki şeyden sakıntılı ol daima
Yere bakandan, yavaş akan sudan
- Ne dünürü küstür, ne de kızı

- Eyaline sahip ol, kem gözle bakma ve baktırma
- Densüze borçlanma, durur durur ya düğünde ya bayramda ister
- Kendin çalış kazan, kendin ye Sarrafın parası sana yâr olmaz
- Haydi bu sözlerimi iyi dinledinse hayırlı olsun.

O CAĞIN T Ü T M E S İ

Gelinin koca evine gelişinden başlayarak, üç ay ocakta ateş söndürülmez, sönen ateşin kibritle yakılması uğur sayılmaz. Komşudan alınan bir közle yakılmalıdır.

“Ateş söndü” anlamına gelen “ocak kararması” hoş karşılanmıyan bir deyimdir. “Ateş olmayan evde, ne aş pişer ne bet bereket olur”, “Aş pişmeyen evde ne esenlik, ne mutluluk.”

Gelinin koca evine geldiği sırada, yanan ocağa yağ dökülmesi de eve bereket ve uğur getirecektir⁽⁷⁾.

Ateşin hastalıklardan koruyucu ve arındırıcı niteliğini daha önce belirtmiştik...

S İ L A H A T M A K V E D A V U L D Ö Ğ M E K

Silah atmak, davul döğmek, kötü ruhların gümbürtülü seslerden ürkerak kaçtıkları inancına bağlı olduğu için, dü-

⁽⁷⁾ Prof. Dr. Hamit Zübeyr Koşay, yüksek mimar Süleyman Örnek'ten naklen şunları anlatmaktadır. “Kütahya'ya göçmen olarak gelen Karakeçili aşiretinden Aloğlu karısı Sedef bacı, her sabah ilk ateşi yakarken taze yayık yağından bir kaşık alır ateşe atar ve şöyle söylermiş: Ot ana, ot Ata (yani ateş ana, ateş ata)..” Buradaki ateş ana ve ateş ata, hiç şüphesiz prehistorik (Tarihten önce) çağların tanrıçası ve tanrısıdır. Ocak ise her çağda kutsaldır.

ğüne renk ve canlılık veren bu çalgıya ritüel bir mahiyet ve ayrıcalık kazandırmaktadır.

Silah atmak, gelini almaya gelen oğlan evi tarafından sevinç ve gururlanma işaretidir. Rastgele silah atmak yoktur. Düğün seymenlerinin silah atmaları da bir usule bağlıydı. Silah, oğlan evine yaklaşıırken, bir haber ve müjde işareti olarak üç el atılır, oğlan tarafı da aynı şekilde karşılık verirdi. Gelenler davul-zurna takımıyla karşılanırlardı.

“Düğünde davul zurna, hamamda kurna” lafı, davula verilen önemi anlatmaktadır. Askerlik başta olmak üzere, özellikle köylerde ve kasabalarda davul zurna başta gelen milli çalgılarımızdır. Köylerde, hemen her evde eskiden davul bulunurdu. Hiçbir eğlence ve toplantı davulsuz zurnasız düşünülemezdi. Cirit, güreş gibi sportif oyunların da ayrılmaz çalgısı davul-zurnadır.

Sağlıkla ilgili konularda bile bu çalgıların yeri vardır. Bazı yerlerde bugün bile baş ağrısının davul döğülerek geçirildiğine inanılmaktadır. Şile’nin Kabagöz köyünde yapılan böyle bir tedavi usulüne şahit olan ressam folklorcularımızdan Malik Aksel, 1920 yılında bu köyde gördüğü bir olayı şöyle anlatmaktadır: “Bir köylüyü peykenin üstüne oturtmuşlar, köylü başını elleri arasına almış, yanı başında iki davulcu, basıyorlar tokmağı davula. Olanca kuvvetleriyle vur ha vur. Camlar zıngıldıyor, sade tokmakların sesi işitiliyordu.

Köyün imamı Salih Efendi’ye sordum:

— Nedir bu hal, ne oluyor?

— Bunun adına “davul yakısı” derler dedi, davulun sesiyle adamın baş ağrısı gidecek, lakin bütün köyün başı tutacak..”

Varlıklı bir düğünde, üç-beş takım davul-zurna çalınması, düğün sahibinin şanı ve şerefidir.

Davulla ilgili pek çok deyim ve hikâye vardır. “Davulun sesi uzaktan koyaklı gelir”, “Kızı kendi haline bırakırsan, ya davulcuya, ya da zurnacıya varır”, “Davulu çalan zurnayı da çalar”, “Davulsuz zurnasız düğün, şakırdaksuz değirmen gibidir”, “Davulsuz düğün olmaz”, “Davul görür oynar, mihrap görür ağlar”, “Köçeğin sonu davulcudur”, “Davul çalsan duymaz”, “Davul çomağı dengi dengine vurur” v.s... sırası gelmişken bir hikâye anlatayım.

“Köylerde düğün kovalayan iki çalgıcı, bir kış günü bir köyden öte köye giderken, yolda birden kar bastırır. Bir tipi, bir kıyamet, barınacak bir yer de yok. Neyse bir mağra bulup içeri girerler. Genişçe bir mağraymış, bir köşeye çekilip otururlar. Tipi dinsin yollarına devam etsinler. Birara dışarda bir hırlama, bir gürültü. Bakmışlar bir kurt sürüsü dalmış içeri. Bizim çalgıcılarda şafak atmış ama bereket versin kurt mahlukunun burnu, köpekler gibi pek koku almamış, ama gözleri keskin, nedense köşelerinde büzülmüş çalgıcıları görmemişler, burun buruna verip kıvrılmışlar.

Aradan bir hayli zaman geçmiş. Çalgıcılar bir yandan korku, öte yandan açlık, kurtların da gitmeye niyetleri yok. Bakmışlar olacak gibi değil. Birara zurnacı arkadaşının kulağına eğilip fısıldamış:

— Arkadaş demiş, bu canavarların gitmeğe hiç de niyetleri yok. Nerdeyse açlıktan öleceğiz. Benim aklıma bir şey gelir. Ben zurnaya kuvvetlice bir nefes verip üfüreyim, sen de davulun tokmağına sıkıca yapış, ben ha deyince tokmağı davulun göbeğine göbeğine gümler. Olur mu? Olur.

Birden mağranın içi zurnanın velvelesi, davulun gümbürtüsüyle doluverince, kurtlar, ne oluyor? demeğe bile va-

kit bulamadan, birbirlerini çiğneyerek, ardlarına bile bakmadan mağradan dışarıya fırlamışlar,iki çalgıcı da böylece canlarını kurtarmış.”

Evliya Çelebi tatlı mübalağalarla (abartmalarla) süslediği seyahatnamesinde şöyle bir olay anlatmaktadır:

“Menemenliler, yazın sivrisineğin dehşetinden bağlara çekilir, fakat yine de bu müziç mahlukun şerrinden kurtulamazlarmış: “Hemen şehir içinde, ancak on kadar âdem pâsbân olup (bekçi kalarak) yüzlerini nikaab-ı fûrkalar ile (peçelerle) sarmalayup, boğazlarına birer davul geçirüp tâbe sabah (sabaha kadar) tabıllara meşkler urup (davullara tokmak çalıp) şehri muhafaza edüp gezerler, bir an durmaya kaadir değillerdir ve daul berekâtiyle sivrisinekten halâs olalar (kurtulalar). Zira sivrisinek, sazlıkta hâsıl olmakla, neyzen misâli sâzendedirler. Her âdemi darbetmeğe (sokmaya-ısırmaya) geldikte neyzenlik ederek hâsıl ile gelirler.”

Evliya Çelebi’nin anlattığı bu olay, davulun gümbürtüsünün habis ruhları ürkütmesi şeklindeki halk inancını hatırlatmaktadır. Gerçekte halk arasında çalgılı sinek adı verilen sivrisinek, aslında habis bir yaratıktır.

KAYNANA-GELİN İLİŞKİLERİ

Kaynana-gelin ilişkilerinin folklorumuza da yansıyan pek çok anıları vardır. Konu ile ilgili pek çok maniler, türküler yakılmış, hikâyeler düzülmüştür.

Hiç şüphe yoktur ki, analık, her çağda ve ahvalde üstün saygıya layık, insanlığın en güzel en kutsal varlığıdır kaldı ki, kaynanalık da bir mazhariyettir.

Kaynana-gelin ilişkilerinin çatışmaya varan sebebi nedir? Bunu eski aile düzeni içinde araştırmak, sezinlemek ve

eleştirmek, çeşitli yorumlarla izah etmek mümkündür. Ama en önemli sebebi, oğlan analarının: “Nazlı naimli büyütem gece mi gündüzümü feda edeyim, bin türlü kahrını çekiyim, sefasını el kızı sürsün.” düşüncesinden kaynaklanan, bir çeşit kıskançlık olsa gerektir.

Eski ailede, erkek evladın üstün tutulması, oğlan analarına adeta bir imtiyaz (deste başlık) vermiştir: “Oğlanın anasıyım, temel binasıyım”, Yani, malın asıl sahibi benim, el kızına da ne oluyor? demektir. İşte asıl maraza da bundan çıkmaktadır.

Yıllar önce, düğünler üzerine kendisinden çok şeyler öğrendiğim ve tespit ettiğim 90’lık cılızların Hatça anadan şunları yazmıştım: (Safranbolu Düğünleri, Oyunları Ve Türküler”. Bartın matbaası 1936 adlı kitabımdan)

Oğlandan olan toruna oğul balı (arıların kraliçeleri için yaptıkları halis bal), kızdan olan toruna pire balı (Arıların yaptıkları bir çeşit bal mumu).. “Oğlandan olan toruna bağ yemişi, kızdan olan toruna dağ yemişi derler, okka okka tuzun mu (tuzun mu) var, şikar metah kızın mı var, Hey kız anası”, “Yanı yastuk, altı minder oğlan anası, eski palan zabun beygir kız anası.”.. Tabii bunlar, eski çağ zihniyetinin ve toplum anlayışının meydana getirdiği, biraz da tuhafılık ve nisbet olsun diye uydurulmuş şeylerdir.

Konuyu biraz daha açıklamak gerekirse, kaynana-gelin ilişkilerinin, aile içindeki düzen bozukluğu: “Kol kırılır, yen içinde kalır” deyiminin sınırlarını aştığı zaman, konu komşudan başlayarak, topluma aktarılan bir olay niteliği kazanır ki, derhal folklora yansır, yani halkın merak ve araştırma duygusu harekete geçer, olay kendi yapısına uygun bir kalıba sokularak, biraz da abartılmış anlatışlarla yaygınlaşır. Zaten bir çok türküler böyle yakılmış ve yayılmıştır.

İşte, kaynana-gelin ilişkilerinin, eski aile düzeninde folklor malzeme olabilecek güç ve anlam kazanmasıdır ki, toplumda acı olduğu kadar tatlı ve hoş yankılar bırakmıştır.

Oğlan analarının, “yanı yastık, altı minder” diye vasıflandırılması karşısında, kız anaları için de: ‘Kız evi naz evi-kız anası ballı çörek, oğlan anası kül çöreği” gibi deyişler de vardır.

“Kaldıysan evlat eline, sıkıca sarıl geline” deymi de, karısının ağzına bakan oğullar için söylenmiştir. Gelinleri ile iyi geçinmeye, kendilerini zorlayan oğlan anaları olduğu gibi, gelin sevgisiyle dolu, gül gibi geçinip ağız tadı ile gün geçiren kaynanalar da yok mudur? Elbette vardır, ancak folklor bunları değil, daha çok dırdırlı olanları almıştır. Nitekim bir çok türküler, maniler hep bu çeşit ilişkiler üzerine yakılmıştır.

“Sözümüz dağdan taş’a” diyelim ve her ana gibi kaynaların da kutsallığına saygı göstererek bir folklorcu sadakatıyla gelin ağzından (sataşmalı) örnekler verelim:

Gayınna gazan garı
Arayı bozan garı
Oğlan eskere gidince
Mektüpler yazan garı

Bahçada mısır gayınna
O gızın gısır gayınna
Oğlun beni seviyor
Taşları ısır gayınna

Sergendeki siniler
El vurmada iniler
Şimdiki gayınnalar
Gelinleri kötüler

Gayınnalar kül çöreği
Ağır inşallah yüreği
Cehendemin (cehennem) baş direği
Gayınnalar gayınnalar

(Görümcesine de sataşüyor. Kaynanasının bam teline dokunan en ağır hakaret kızına kısırlık kondurmasıdır, kızından torunun olmayacak demektir.)

Evlerinin önü cevüz
Gırdım baktım içi yavuz
Çürük çıktı bi denesi
Gayınnam da goca doğuz

Gayınnamın adı Hûri
Kör olsun gözünün biri
Goca doğuz benden diri
Ah o câzı gayınnalar (câzı-Acûze (acûz) koca karı anlamına)

Urgan kadanım urgan
Dibinde gutnu yorgan
Gayınnam evden gitsin
Keserim çifte gurban

Gayınnayı netmeli
Gaynar gazana atmalı
Yanıyon yanıyon dedükçe
Altına odun atmalı

Gayınnayı netmeli
Merdivenden itmeli
Paldır kuldür giderken
Seyirine bakmalı

Bahalarda halaza
Selam edin Horaza
Zabah zabah tmesin
Gayınnam ıkaru maraza

Ay ışıkdur ışıkdur
Sufram dolu gaşuktur
atla(da) patla gayınna
Oğlun banğa âşıkdur

Kaynana ağızından geline:

Endim guyu dibine
Merdivanı saz imiş
Gelin değıl alduğum
Bir eydişken gızımış (eydişken-açaron, enebaz
karşılığı)

Dere boyu vardı birdi
Hep ektüğüm gelin derdi
Gıran girsin cümlesine
Günde lsün üçü dördü

Gelin aldım dert gördüm
Sonunda dizim döğdüm
Ermesin muradına
Gelin değıl kör düğüm

şu dağın ardı meşe
Gün bata görge düşe
Oğlumu benden ettin
Başınğa daşlar düşe

Gelin-Kaynana ilişkilerinin hoş yanlarını yakalayan, Necati Arkan adında bir(can)da şunları yazmış:

Gelin:

**Çaputları çıkarak
Peşli bindallı giyek
Baba çıksın o ne ki
Çalhamayı nidiyek.**

**Beni öyle çatlatan
Gayınnaya ne diyek.**

Kaynana:

**Hanım canım dedükçe
Gabarın maya gibi.
Bir gayfe bişür desek
Oynaman gaya gibi
Olmaz olası gelin
Çarhudun gızı seni
Beynine gan sıçradı
Malamat ettin beni**

Gelin:

**Oğlun Memmet gelince
Ağzını bıçak açmaz
Pisik gibi büzülür (pisik-kedi)
Bunlar gözümden geçmaz**

**Boncuğunan cincihnan
Kime çalım satıyon
Durduh yere mehleyi
Birbirine gatiyon**

Kaynana:

Ezvanenin önünde (ezvane-eczane)
Tango gibi gırıdan (tango-genellikle İstanbul'un
süslü kadınlarına denir)

Mehkeme çarşısında
Kelle gibi sııldın

Seni çırağ çıkardı
Fadiknen Zöhre bacı
Gafanda gıracağım
Tahtığının tohacı

Sivas Folkloru

DÜĞÜNLE İLGİLİ DEYİŞLER

Düğünün tadı elinen, harmanın tadı yelinen
Kız evi yasda, oğlan evi hevesde

★

Yengeler yakar kınayı
Kızlar tutar makramayı
Ağlatman garip anayı

★

Gelin kaynana toprağından yaradılmıştır
Gelin öğünür, kaynana doğünür
Al atım hazırlandı, kız anası kahırlandı

★

Kız anası köşe minderleri
Oğlan anası kapı yaması

★

Kız kapı şakşağı, gelen çalar, giden çalar
Kızdır nazdır, bin kese azdır

Kız evlat onikisine basınca, ya ere ya yere
★
Oğlan doğuran kızı ele vermezler
★
Oğlan doğurdum oydu beni, kız doğurdum soydu beni
★
Oğlan olsun da keçeden olsun
★
Odsuz ocakta tütün tütmez
★
Kaynananın en iyisi başını sallar
★
Tuz kabını tuzsuz koyan, koca evi ıssız koyan, anayı
kızsız koyan
★
Düğüne giden öğünür, evde kalan döğünür
★
Düğünün borcu ile, ramazanın harcı Allah korur
★
Bekarısan çek araba, evliyisen gir dolaba
★
Bekarın ensesini bit, kesesini it yer
★
Karı parası hamam tokmağıdır
★
Kadın kısmına gökde düğün var deseler
★
Merdiveni neredey ki diye sorar.
★
Gelin altundan şamdan getirse, mumu güveyi yakar
★
Ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma
★

Düğüncü düğünü uzatırsa döğünür

★

Düğün iki kişiye, husası düşer komşuya

★

Hısım ile evlenenin ömrü kısa olur

★

Kötünün cevheri dalda ne gezer

★

Kötüye gönül veren canından bezer

★

Oğlanın anasıyım, temelin binasıyım

★

Düğün aşı ile dost kazanılır

★

Düğünde zurna, hamamda kurna

★

Düğüne giden zurna, hamama giden kurna beğenmez

★

Düğün evinde eyreti soyunulmaz

★

Gelin altun kürsü getirmiş, çıkmış üstüne oturmuş

★

Gelin at'da, kısmeti yad'da

★

Düğün evini bilmez, çanak çölmek taşır

★

Gelin erçek, her dediği gerçek

★

Kaynana yılan, her dediği yalan

★

Gelin donu ile kadın olunmaz

★

Yiğidin duldasında yiğit beslenir

★

Muhannedin ne dalı olur ne kanadı

★

Düğün elinen, harman yelinen

★

El ağzına bakan karısını tez boşar

★

Odunun iyisi meşe, evin iyisi köşe, karının iyisi Ayşe

★

Er evlenen döl alır, er kalkan yol alır

★

Oğul benim bircüğüm, gayet yandı yürecüğüm

★

Oynar oynar fistan oynar

Fistan altı gasten oynar

Düğünlerde Aslan oynar

★

Biner Atın aruğuna

Gider yolun doruğuna

Bak şu güveyin saruğuna

Onlar erer muradına.....

Düğün dernek kız evinde başladı, bir hafta sürdü:

Değmen (*değirmen*) değmene karşı

Dolup taşıt düğün aş

Bağlandı gelinin baş

Gelinim kınan kutlu olsun

Bunda dirliğin tatlı olsun

diye türküler çağırıldı. “Düğüne giden öğündü, evde kalan döğündü”, sonunda kız, “Kınayı tasda, anayı yasda koyup” oğlan evine uçtu.

Anam beni nazlı nazlı böyüttü
Verdi eloğluna beni unuttu

İçeri girsem evim değil
Dışarı çıksam köyüm değil
Eloğlu benim emmim değil

diye içinde düğümlenen hasretin acısını, çok geçmeden
unuttu:

El oğlunun sevdası beni uyuttu

diye ana-baba hasreti mutluluğa dönüşüp, tabiatın kurdu-
ğu düzen devam edip gidecektir...

İ K İ E V L İ L İ K M E S E L E S İ

Eskiden (medeni kanundan önce) bir erkeğin iki ve daha fazla kadınla evlenmesi çok görülen bir haldir. Eski deyimle (taaddüd-ü zevecat; bir kaç kadınla evlenme) denilen bu evliliklerin, toplumun terbiye ve ahlak anlayışına göre sakıncalı tarafı yoktu ama insan hak ve hürriyetlerine ve eşitlik ilkelerine aykırı düştüğü de bir gerçektir. Bu hal, ailede temelli kıskançlıklara, geçimsizliklere yol açan, dengesizlik yaratacak bir huzursuzluk içinde yaşamak demektir. Hikâye ve türkülere de konu olmuştur:

“Adamın biri (diyelim ki Ali ağa), her sabah herkesten önce camiye gelir, bir köşeye çekilerek oturmuş. Adamın böyle erken gelmesini merak eden birisi (diyelim ki Ahmet ağa) sormuş:

— Arkadaş demiş, bakıyorum sen herkesten önce camiye geliyorsun, ben o kadar niyet ettiğim ve hanıma da beni erken kaldırmasını tembih ettiğim halde bir türlü davranıp da

sabah namazına kıtakıt yetişiyorum. Sen bu işi nasıl yapıyorsun, doğrusu merak ettim.

Ali ağa sinsice gülmüş:

— Bak arkadaş demiş, benim evde kaşık düşmanı ikidir (eskiden erkekler karılarına kaşık düşmanı, ya da küldöken derlerdi). Tembih bile etmemişimdir, her sabah erkenden kalkarlar, beni yumuşak yumuşak uyandırırılar, biri suyumı ısıtır elime döker aptes alırım, beriki havlumu tutar kurulanırım. Kahvemi pişirirler, birbirleriyle yarış edencesine elime verirler, ikisi birden urbamı giydirir, paltomu tutarlar ve kapıyı açıp beni selametlerler. Ben de vaktinden önce camiye gelirim.

Aradan zaman geçmiş, bu kez Ahmet ağa, herkesten önce camiye gelir olmuş.

Ali ağa bu işe kis kis gülermiş, dayanamamış sormuş:

— Hayırola arkadaş demiş. Sen herkesten önce camiye gelmeğe başladın, yoksa sen de...

Ahmet ağa adamın lafını ağzında bırakıp öfkeyle söylenmiş:

— Sana özendim, bir karı daha aldım. Akşamdan dır-dıra başlarlar, sabaha kadar dur durak yok. Biri der “üste geldim evi barkı desteledim, çekil şurdan ben herifi enseledim”. Öbürü der: “Önce geldim ben gün aldım, çekil şurdan hey gelinti, ben herifi avcuma aldım”. Bununla da kalmazlar, saç saça baş başa kavgaya tutuşurlar. Bununla da kalmazlar, bu kez de bana çullanır, ellerine ne geçerse kafama haylarlar. Yataktan fırlar, güçbihal paltomu sokak kapısında giyer, soluğu camide alırım. Gördün mü bana ettiğini hey ağa?

Ali dayı:

— Ben sana bunu anlatmak istedim, ama demiş, sen anlamadın, perde altından duyurmak istediklerime aldırmadın, sana açıkça iki evliliğin iç yüzünü anlatsaydım, belki de inanmayacaktın, iş başa gelince şimdi öğrendin. Gel, iki ahbap kahve köşesine gidüp dertleşelim gayri”.

İKİ EVLİLİK DESTANINDAN BAZI PARÇALAR: (Nota)

Beni kınamayın eller
İki evlenen hey deliler
Dert dinleyen ağ(a)lar beyler
Yandım ik(i) avrat elinden
İlle ferîğin dilinden

(Ferik-henüz yumurtaya gelmemiş anaç piliçlere denir. İlk eşin üstüne gelen genç kadına da yakıştırılmıştır.)

Birisine aldım edik
Birine alalım dedik
İk(i) evlendik ne halt ettik
Yandım ik(i) avrat elinden
İlle ferîğin dilinden

Birine aldım alaca
Birisi ister ferace
İkisine bir salaca (salaca-tabut)
Yandım...

Aş pişirir gamgayınan (bin türlü nazla, surat asarak)
Tuz atarlar öngeyinen (avuç dolusu kap)
Getirirler gaygayınan
Yandım.....

Atıma biner kaçarım
Yüce dağları aşarım
İkinizi bir boşarım
Yandım.....

GELİN HAMAMI

Eski düğünlerin gelin hamamları, çok eğlenceli olurdu. Hamamın göbek taşında kurulan sofralar, yemek faslı başlı başına bir âlem idi.

Önceden bohçalar içinde getirilen yemeklerle, hamamın göbektaşı donatılır. Zeytin yağlı dolmalar, turşular, reçeller, tava börekleri, söğüşler, cevizli çörekler, helvalar, çeşit çeşit hoşaf lar, nar şerbetleri yenilir, içilir, ilahiler, türküler çağırılır, bir yandan yıkanılır, hele gelin hamamı bir düğün şenliği içinde devam ederdi.

Gelin, (para açısı) denilen törenle, biri kız evinden, biri oğlan evinden iki yaşlı kadın tarafından soyundurulur, peştemal kuşandırılır, kollarına girilerek hamamın soğukluğunda üç kere dolandırılarak, başından avuç avuç para serpilirdi. Serpilen paralar, genç kızlar tarafından kapışılır, kısmet açılması için sandıklarda saklanırdı. Bu dolanış sırasında türküler çağırılırdı:

Taramış zilfini vermiş timarı
Ak gerdan altında zemzem pınarı
İçen yiğit bu gelinin omarı
Omzuna dağılmış zilfin tomarı

Üçüncü dolanıştan sonra gelin hamama sokularak, kurnanın başına getirilir ve yıkanır.

Gelin yıkandıktan sonra, ailenin varlığına göre altın, gümüş, bakır taslarla başından üç yol su dökülür ve geline nar şerbeti içirilirdi. Bu arada ilahi ve türküler çağırılırdı:

Ayağına giyer nurdan nalini
Gider cennet bahçasına salini (salına salına)
Biri İsa, biri Meryem gelini
Muhammedin düğünü var cennette

Gelin yıkandıktan sonra, göbek taşının çevresinde de üç yol dolaştırılır ve türküler söylenirdi:

Hamamın üçtür kurnası
İçinde üç kız yunası (yıkanaşı)
Üç kızın biri gelin olası
Gelinim şerbetin mübarek olsun
Mübarek olsun da afiyet olsun.

G Ü V E Y İ D O N A T M A S I

Güveyi donatması, çarşamba günü yapılırdı. Meydan-da yakılan bir ateşin yanına bir kilim, ya da bir örtü serilir, güveyi getirilerek bu örtünün üstünde, yiğit başı denilen yaşlıca biri tarafından üzerindeki urbalar birer birer çıkarılır ve yeni urba (güveyi urbası) giydirilirdi. Yiğit başının idare ettiği bu törende şu deyişlere yer verilirdi.

Yalvaralım Allaha hep birlik
Yuvasında bulsun temelli dirlik
Haydi pîr aşkına hep birden diyelim ALLAH...
ALLAH!.. ALLAH!.. ALLAH!..

Erin erliğine hak birliğine
Küffâr-ı hâkisârın körlüğüne
Gelin güveyinin konu komşunun
Hoşça, dostça, insanca dirliğine
ALLAH diyelim ALLAH!.. ALLAH!.. ALLAH!..

Eli kan, kılınıcı kan, sîne üryân
Tebârekellezi nezzelel fûrkaan
Güveyi aşkına bir ALLAH diyelim.. ALLAH!..
ALLAH!.. ALLAH!.. ALLAH!.

Güveyi giydirildikten sonra, önce babasının, amcasının ve yakınlarından yaşlıların ve hazır bulunanların ellerini öper. Yiğit başı, güveyinin sırtını sıvazlayarak mutluluk diler ve babasına hitap ederek:

- Oğluna ne bağışlayacaksın? Diye sorar.
- Oğlan babası, ne bağışlayacaksa bir bir söyler. Yiğit başı bunları tekrar ederek, hazır bulunanlara:
- Şahit olun! Diye yüksek sesle seslenir.
- Hazır bulunanlar da:
- Allah için şahidiz! Diye karşılık verirler.

O Ğ L A N E V İ N D E D Ü Ğ Ü N

Oğlan tarafında yapılan düğünlerin, gündüz matinele-ri diyebileceğimiz, meydan şenliklerinde; cirit, güreş, köçek ve seymen oyunları yapılır, akşam da oğlan evinde, sazlı sözlü eğlenceler düzenlenirdi.

Genellikle çarşamba gecesi yapılan bu toplantıya, oğlan babasının yakın dostları, arkadaşları ve saz söz ehli yârenler katılırdı.

Güveyi ve arkadaşları, gençler bu toplantılarda, sadece yaşlı yârenlere hizmet için bulunurlar, saza söze katılmazlar, baş köşeye oturmazlar, kapının yanında yer alırlardı. Perşembe akşamı da gençler aralarında toplanırlar, keyifle-rince çalar oynar ve eğlenirlerdi.

Yâren toplantılarında içki içilmezdi. Toplantıyı en yaşlı yâren yönetir, tam bir disiplin ve âhenk içinde devam ederdi.

Bu toplantılarda çalınıp okunan genellikle usta malı denilen ünlü âşıkların deyişleriydi. Özellikle bölgede yetişmiş âşıklara yer verilirdi. Dertli, Geredeli Figani, Kastamonulu Kemali, Âşık Feyzi, Ilgazlı Âşık Naili Baba (ben kendisini tanıdım, bir de küçük kitapçık yazdım) gibi âşıklardan seçilmiş parçalar; Karacoğlan, Emrah, Ceyhuni, Âşık Ömer gibi, âşıklardan da deyişler çalınıp okunurdu.

Bu toplantıların vazgeçilmez simaları şunlardı: Kart Mehmet'in Şahi (Şahin), Murtlunun Deli Emin, Âşık Muharrem, Pekmez Mehmet, Balaban Mehmet, Karagözün Mehmet, Çakıroğlu İsmail. Her biri kendi çapında, bölgece (Safranbolu'da) tanınmış saz ve söz ustalarıydı.

Kart Mehmet'in Şahi, adındaki yâren çok güzel bağlama çalıyordu. Boğuk fakat dokunaklı bir sesi vardı. Kastamonulu Âşık Kemali'den okuduğu şu parça, ağzından çıktığı gibi bütün canlılığıyla hala kulağımdadır.

Seherde bülbül-i nâlânın efganı o gül'dür ha
Çoğ ağılatdın yeter bu dide-i giryânı güldür ha
Cefâ etmek ezelden âdet ammâ âşıka mâşûk
Cefâsından safâ bahş eylemek erkân-ı yoldur ha

Bu toplantıların musiki sohbet kısmında içki içilmediğini söylemiştim. Ancak içlerinde içki içmeyi âdet edinen-

ler, etrafına sezdirmemeğe dikkat ederek, yavaşça kalkıp, dışarı çıkarak bir kaç kadeh yudumlayıp, ağzını bir iyice silip toplantıya gelir ve edeplince oturup sohbete devam ederlerdi.

Yârenlere kahve ve şerbet ikram edilirdi. Sonra da sofalar kurulur yemek yenirdi.

Böyle bir toplantıya, Kastamonulu âşık Yorgansuzun Hakkı Çavuş'un da katıldığını hatırlarım.

Yorgansuzun Hakkı Çavuş aynı zamanda bir efe idi önü peşli, çift sıra gümüş savatlı, kaypak düğmeli camedan yelek, boyundan aşırmalı, gırgırlı gümüş saat kösteğinin zıllım saçaklı ucu, Tosya kuşağının üstüne doladığı Manda derisi silahlık arasından, mavi çuha zıbkasmin kıvrımlı ağına kadar uzanıyordu. Oğlak derisi yumuşak çamurluğu (topuksuz çizme) ile 28-29 yaşlarında şivga delikanlı bir Kastamonu uşağı idi (1923). Safranbolu yârenleri, Hakkı Çavuş'u âşıklıktan yana da üstün tuttukları için, gençliğine rağmen onu aralarına almışlar, baş köşeye oturtmuşlardı.

Babası ömrü boyunca yaz-kış hiç yorgan örtmediği, temelli yorgansız yattığı için, Hakkı Çavuş, Yorgansuzun Hakkı Çavuş diye tanınmıştır. 1964 yılında 69 yaşında ölümüne kadar, Kastamonu efe kılığıyla gezmiş dolaşmıştır. Bir kıl sanatı olan kırkıcılık ve mutfakla geçinen bu halk sanatkarı, şu deyişle karakterini pek güzel anlatmaktadır:

Yarabbi beni muhannede (kötüye-soysuza) muhtac eyleme

Üstümün kılıynan, kesemin puluynan canımı al

Yârenler misafir âşika itibar göstererek sazı eline vermişlerdi. Genç Hakkı Çavuş, biriki düzen yoklayıp tellere dokundu:

Kim züğürtse sanmayın ânın işi âsân biter
Zenginin gönlü olur ammâ züğürt elden gider
Yok vefâsı bû zaman ahabının fehmayledim
Merhamet etmez ebet itsen tese'ül derbeder

Ağniyâ hep sim-ü zer cem'inde bakmaz gayre hiç
Verseler dünyâyı birden bû bana demez yeter
Ağniyânın başka gûnâ oldu hâli ZİKİRİYA
Bilmeyen mâlın hesâbın rızık içün vâh gam çeker

Âşık Zikri dedesiymiş. Hakkı Çavuş da geleneğe uyarak faslı, usta malıyla açmıştı. Yârenler sazı elinden bırakdırmadılar:

— Aman ses gelsin âşık, diye tutturdular. Kırmadı, Ustası Âşık Feyzi'ye sözü getirip: “Himmet senden, satmak benden” diye ustaya saygı geleneğince tellere dokundu:

İnsanlıkda gaabiliyet şartmış
Her eyri ağaçtan yay olur mu hiç
Bu darbimeseldir ârifler demiş
Tamahkar lokması pay olur mu hiç

Her daş(taş) cevher olmaz, cevher başkadur
Her ağaç öd olmaz, anber başkadur
Şap şeker bir değil, şeker başkadur
Semerci gamışından nay olur mu hiç

Her kişinin FEYZÎ tezkiyesi var
Mekteb-i edepden terbiyesi var
Anın da halince tasfiyesi var
Çayır çemeninden çay olur mu hiç

Ve yârenleri söyletmeyip, yeniden tellere dokundu:

**Lûtf-i âşktır âşıkâ aşkın çalar dinler bu saz
Yetmiş ikî dîle âgâh âşinâ anlar bu söz
Dil'de koymaz derd-ü kasvet defeder endîşeyi
Bahşeder âyine-i kalbe cilâ şenler bu saz**

**Artırır âşıkların aşk fâikların fışkını
Dinle gör bak perdesi ibret nümâ ünler bu söz
Bâzılar nehyeyler amma ehl-i hal cevvez verür
Bilmeyene sivri sinek dındadın dınlar bu saz**

**Her telinde ayrı nâme ruhu okşar (bam)la (zil)
Pençeyi vurdukça HAKKI sızlanur inler bu saz**

**Yârenler çoşmuşlardı, Murtlu'nun Deli Emin Ağa, sazına
düzen verdi:**

**Bu bir ince sözdür söylenür ezel
Dilber akça ister söylemez gazel
Zengince âşıkı bulunca gözel
Zügüdü dağlara salması vardır**

**Bu bir ince sözdür inceden ince
Bülbül feryâdeder gülü görünce
Bir gözelin kendi gönlü olunca
Eşini arayup bulması vardır**

Âşık Muharrem Dertli'nin:

**Sâkiyâ câm'ında nedir bu esrar
Kıldı bir katresi mestâne beni
Şerâb-ı lâ'linde ne keyfiyet var
Söyledür efsâne efsâne beni**

diye başlayan ve hemen hemen her toplantıda çalınıp okunmadan geçilmeyen meşhur deyişini çalıp söyledi.

Balaban Mehmet Ağa, Karagöz'ün Mehmet de sazlarına düzen verip çaldılar, çağırdılar.

Yazıköylü Âşık Pekmez Mehmet saz çalmıyordu ama güzel sesiyle bu toplantılarda ayrı bir havası ve yeri vardı. Çok güzel bozlak okuyordu:

Karşıdan karşıya kurulsun engel
Top top olmuş ziliflerin mah yüzüne çengel
Ben ölürsem cenazeme sen gel
Yu yıka gözyaşıyan defneyle beni

Akup akup da yar sular durlanmayınca
Bizim de mahkememiz yedi gapuda kurulmayınca
Etim de divlim divlik gıyılmayınca
Vermem gözel yar ellere seni

Pekmez'in kendi deyişlerinden biri şudur: (Ölçü bozuklukları için, kendisi): “Ben vezne, tartıya gelmem, ağızıma ne gelüse onu söylerim” demiştir.

Gençlikden büyümüş görmemiş peder
Hiç gönlünden galkmaz gam ile keder
Bir çocuk çağırsa ardından gider
Pek kolay yulara gelir bu Âşık Pekmez

Kopuk vari omuzlarsın peltayı (palto-burada
ceket)

Danaköylüye bırakturursun baltayı

(Dağcı insanlar olan Danaköylüler, tek başlarına yarım saat içinde 10 eşek yükü odun kestikleri için, Pekmez Mehmet burada telmih yollu kendisini methetmektedir.)

İstanbul'a gidersin baş etmezsin haftayı
Her zaman huyun böyle ey Âşık Pekmez

Sinnin kemal bulmuş zevâlin yakın
Her vardığın mecliste âdâbın takın
Kanundan hariç işe yanaşma sakın
Postekini yüzerler ey Âşık Pekmez

.....

Perşembe günü akşamı yapılan gençler toplantısında, içki içilir, türküler çağırılır, oyunlar oynanırdı.

Aç kapıyı ben geldim
Sefa geldin hoş geldin
Sen de yanuk ben de yanuk
Sular akar boz bulanuk
Elle uyur ben uyanuk

Hemen her toplantıda vazgeçilmez bir oyunun sözleridir. Dört kol halinde oynanır. Beyleraman, Gençosman, Bozraklı oyun, Amani, Çirdak, Beyler bahçası adlı oyunlarla eğlen- ce sabahlara kadar sürerdi. Güveyi de bu toplantılarda oynatılırdı.

MEYDAN OYUNLARI

Geleneksel düğün şenliklerinin vazgeçilmez eğlencele- ri olan cirit, güreş, köçek ve seymen oyunları bir başka man- zara gösterirdi.

Bu oyunların renkli simalarını tanıdım, ustalarını ya-
kından seyretmek fırsatını buldum. Düğün meydanlarını ha-
sımlarına dar eden Karakeçili aşiret erlerinden Minnetlerli
Musa Çavuş, Beyköylü İsmail Çavuş, savaşlarda kazandık-
ları çavuşluk rütbesini şerefle ve onurla taşıyan, geleneksel
cirit oyunlarının koçak kahramanları idi. Bu yiğit kişilerin
ciritte kollarını bükecek, karşılarında at koşturup, at oyna-
tacak değme yiğit az bulunurdu.

Musa Çavuş gençliğinde mızrağı ile gökteki kuşu vurur,
çomağı hasmına kakıldığında kuş kuyruğu gibi titirmiş.

Bineyidim kır atımın üstüne
Alaydım mızrağımı destime
Gafil varmayuz hasmın üstüne
Düşmana hazırol diyenlerdenüz

İsmail Çavuş, bir kolunu gövdesine sıkıca bağlatır:

— Vuur şincik Köroğlu havasım der, ciride öyle çıkar-
mış. Kırat Köroğlu havası vurulduğunda, ön ayakları ile top-
rağı döve döve meydana öyle çıkarmış.

İki koçak bir meydana çıkanda
Ağzı gemli küheylanlar koşanda
Gün batarken kan gövdeyi aşanda
Titreşir yerle gök er savaşından

Ya Kara Mahmut, Akkocalı Ali Pehlivanlar. Türk soy-
lu, o derece şahbaz yiğitlerdi:

— Artık yetik, yinmiş içilmiş, ne varısa helal olsun.

— Helal olsun yârenim

diye helallaşır, meydana öyle çıkar, erler güreşirken kadınlar ağlarmış. 8-9 saat çıra ışıklarında güreş tutmak ne demektir?

Sade erkekler mi? Karakeçili bacılar, o yörügün alata kızları, duvağı yeni alınmış taze gelinler ata eğeri vurdu mu, dolu dizgin, erlerinin yamsıra at başı, düğüne şenlik katan yiğit bacılar.

Kara Hatça, Eflanili Satı Karısı Kara Emine, Taş Harmanlı Kelem Fadimi, Yaşlılıklarında tanıdığım kadınların yiğidi idiler.

Kara Hatça, gençliğinde adam urbası (erkek elbisesi) giyip, pusat kuşanarak, erler arasında ciride çıktımı, hasımları: “Gara Hatça nangı (hangi) yana düşeceyki” diye husalanırlarmış. Dal yazmaları uçuşa uçuşa at koşturan alata kızlar, o avşar delisi bacılar nerede?

Satı Karısı Kara Emine, o yaşında bile (tanıdığım sırada 65 yaşında olduğunu söylemişti, 1939) tongurdaklı kundarasını yere çakar gibi yürüyordu. Gençliğinde, ormanda yolunu kesip namusuna el uzatan Arap Çavuş adındaki eşkiya azmanını, odun sırtında, belindeki kamayı kavrayıp, bir vuruşta nasıl yere yıktığını anlatırken, sinek öldürmüşçesine umursamadan konuşuyordu:

— Namus uğrüsü (namus hırsız) kaçak (eşkiya) gamayı göğsüne yiyince öyle gumlediki, davul çalınıye sandım.”

Taş Harmanlı Kelem Fadimi, ellerine kaşıkları alıp meydana çıkanda, yeydanalar (döşemeler) bel verirdi. Kaşıkları şakırdatıp dönmeye başladığı zaman, seyredenlerin başı dönerdi, kadınlar baygınlık geçirirdi.

Bir yanda, demir donlu pehlivanlar kıran kırana güreşirken, bir yanda cirit erleri at oynatırken, öte yanda düğün yeri yiğitlemelerle dolup taşardı:

(Hadi len) bir yanım deryadır, bir yanım balkan (dağ)
Gıratın üstünde yıldızlı kalkan
Yanıma gelmesün(de) ölümden korkan
Tekeloğlu derler ünüm var benim

Eski düğünlerin tuzu biberi olan Davul-zurna takımlarının ünlü ustalarını tanıdım. Kadı gıranın Mehmet Ali, Neyrenli Deli Mehmet (yiğit kişilerin çoğu da hep Mehmet adını taşıyor) düğün kovalayan usta meyterlerdi. Bir davulu bir omzuna, birini öteki omzuna asarak çift davulla oynarlardı.

Köçekler, üç etekli kırma fistanlarını yelpaze gibi açarak döndükleri zaman, topaç gibi renk değiştirirlerdi. Çocukken, ustalarının, tavana astıkları zembiller içinde fırıl fırıl döndürülerek yetiştirildikleri için, baş dönmesi nedir bilmezlerdi. Köçekler, biraz tüylenince (sakalları çıkınca) davulcu olurlardı. Çıraklar hep böyle yetiştiriliyorlardı. Böyle eğitime tabi tutulan köçekler ve davulcular, düğün alayının önünde tokmak çalıp, ellerindeki zilleri bir hoşça şakırdatarak, dar sokaklarda dönmeye başladılar mı, bir yere çarpıverecekler, görmeyelim diye pencere kapaklarını kapayanlar olurdu.

SEYMENLİK VE SEYMEN OYUNLARI

Eski düğün hareketleri içinde Seymen kuruluşlarının önemli yeri vardı. Seymenlik, eski bir askeri kuruluş olan Sökmen alayları ve Mahter takımlarıyla, şekle ait birtakım değişiklikler göstermekle beraber, efe ve yâren dernekleri içinde, özellikle halk musikisi ve oyunları disiplinine sokularak, düğün eğlenceleri arasında yer almıştır.

Seymenliğin en hareketli merkezlerinden biri olan Saf-ranbolu'da, bundan 85 yıl önce, bir Hıristiyan kızının Müs-

lman olarak, yerli bir genle evlenmesi onuruna yapılan dgn Őenliklerine, komşu bölgelerden (Kastamonu, an-kırı, Bolu ve kazalarından) gelen halk musikisi ve oyunları ekiplerinin katılmasıyla, memleketemizde ilk kez bir festival düzenlenmiŐ oluyordu. Eskiler, bu dgn Őenliklerine sekiz takım meyter (sekiz ift davul-zurna takımı) ve 100'den fazla seymenin katıldığını söylemiŐlerdir.

S E Y M E N L İ K

Seymen oyunlarının son kalıntılarını yakından tanımıŐ, görmüş ve seyretmiŐ bir kimse olarak, bu konuda bazı bilgiler sunmakta yarar görmekteyim.

Kaşgarlı Mahmut'un szlgnde Sökmen deyimi: "Yi-itlere verilen addır" diye gemektedir. "SavaŐta düŐman saflarını yaran gözü pek cenkilere denir" Şeklinde de tarif edilmiŐtir. Bu tarif, Anadolu seymenlik kuruluş, biim, ruh ve anlayışına denk düŐmektedir.

Bir ok yerlerde Sökmen, Sekmen, Semen, Somen, Su-men, Sakman, Sağman gibi değıŐik adlar alan bu kuruluŐun, tarih aısından incelenmesi ve kökünün araŐtırılması, etnik unsurlarının ve ayrımlarının tespit edilmesi ayrı bir konu olduğu iin, biz burada sadece 50-60 yıl öncesine ait görünüŐlerini anlatmaya alıŐacağız.

Safranbolu bölgesinde Seymenlik, dgnlerde, bayram ve Şenlik günlerinde silahlar kuşanarak, özel kılık-kıyafetlerle oyunlar yapan efeler topluluğudur.

Seymen oyunlarının öz yapısına ve kuruluş amacına uygun bir musikisi ve oyun biimi vardı. Vardı diyorum, nk bu kuruluş bugün gerek elemanları, gerekse bütün hareketleri, musikileri ile gemiŐin hatıraları arasında kalmıştır. Seymen musikileri, Cengari (ceng-i harbi) denilen bir savaŐ

musikisiydi, sonraları çeşitli zeybek ve efe havaları yer almıştır.

Safranbolu’da, Seymen kuruluşları şöyle idi:

KOCAAĞALAR : En az 4-5 kişi olurlar, alayın önünde yer alırlardı. Bunlara ÖNCÜ, ya da GOCUKULAR’da denirdi. Sırtlarında, etekleri topuklara değen samur kürkler giyerlerdi. Başlarında fes, ya da keçe külah üzerine abani sarık, ya da renkli poşular sararlardı. Ellerinde kiraz, ya da çam dalından yapılmış, uçları toprak lüleli uzun çubuklar bulunurdu.

MEYTERLER : Kocaağalar’ın üç-dört adım gerisinde yer alırlardı. Bunlar davul-zurna takımıydı. Bu bölgede meyster adı verilen davul-zurna takımı, yerine göre ikişer, dörder ve daha fazla da olurdu. Başlarında keçe külah üstüne poşu sararlar, sırtlarına çepken yelek, zıpka şalvar, ayaklarına yün, ya da tiftik çorap, çapola yemeni giyerlerdi.

SEYMENBAŞI : Meyterlerin üç beş adım ardında yer alırdı. Seymenbaşı’ya; Çubukçubaşı, Deynekçibaşı da denirdi. Başında ipek dokuma, sırma işlemeli püsküllü poşu, sırtında gocuk ya da fermana denilen, kenarları sırma işlemeli, salma çift yenli cepken, kenarları sırma kaytanlı çuha şalvar, belinde trablus kuşak, üstünde balık gözleriyle süslü, manda derisi silahlık ve arasında kabzası sağ omuz hizasına kadar dayanan ve kınından yarıya kadar çekilmiş kulaklı yatağan ve kubur denilen çakmaklı (piştov). Belinin sağ yanında inci işlemeli, yanları boncuklu, saçaklı tütün kesesi ve gümüş kuburluk (barutluk). Boyundan aşırılmalı gümüş gırgırlı saat kösteği, zıllımlı ucu yürürken şalvarın ağını dögecek şekilde sallanırdı. Gocuk giydiği zaman, önünü açık bırakır, bütün bu takılar, gözalıcı biçimde görünürdü. Seymenbaşı, ayağına, yanları kırmızı meşin yamalı, gürcü bi-

çimi yemeni (gudi yemeni) giyerdi. Sağ omuzunda ipek püsküllü bir maşlak (atkı) bulunur, sağ elinde ateşe hazır bir piştov, sol elinde tuttuğu çubuğun lüleli kısmını avcunda, ağızlık yanını ağız hizasında bulundururdu.

SEYMENLER : Seymenbaşı'nın üç-beş adım ardında yer alırlardı. Başları poşulu, kolları geniş yenli beyaz bürümcük gömlek üstüne, sırma işlemeli çifte peşli fermana ya da çepken yelek giyerlerdi. Bürümcük gömleğin sağ kolu dirseğe kadar sıvalı olurdu. Çuha şalvar üstüne, Tosya ya da trablus kuşağı, üstüne meşin silahlık takarlardı. Silahlık arasına, kınından yarı yerine kadar sıyrılmış, kabzası ile kını arasına sırma işlemeli çevreler takılı yatağan ya da pala ve çakmaklı piştovlar sokulurdu. Sol omuzlarında namlusundan tuttukları ve horoz köprücüğünde, Kastamonu işi çevreler bağlı çakmaklı tüfek taşırlardı. Sağ ellerinde ateşe hazır piştov bulunurdu. Ayaklarına yün, ya da tiftik beyaz çorap ve çapola yemeni giyerlerdi. Seymenler en az 20-50 ve daha fazla olurlardı.

ÜÇETEKİLİLER : Seymenlerin hemen ardında yer alan üçetekililerin kılıkları, başta fes üstüne renkli ve püsküllü poşu, kollar sıvalı, yakası açık uzun beyaz bürümcük gömlek, üstünde sırmalı çepken yelek, belde trablus kuşak, silahlık arasında çifte kubur, belde uzun ve kabzası kulaklı eyri kılıç kuşanırlardı. Üç katlı beyaz eteklik, altında beyaz şalvar, ayakta sökmen ya da sektirme denilen yumuşak hafif çizme ve çapola yemeni giyerlerdi. Elllerinde çakmaklı tüfek taşırlardı. Bu kılığın-fotoğrafta da görüldüğü gibi-Yunan efsun alayına mensup efradın kılığına benzemesi dikkati çekmektedir. Üzerinde herhangi bir yorumda bulunmaktan çekindiğim bu kılık hakkında, eski seymenlerden Hacı Nuri, Balaban Mehmet, Akçaoğlu İsmail, Deli Bilader gibi yârenler seymenlikte çok eski bir geleneğin devamı olduğunu söyle-

mişlerdir. Yine de bir araştırma konusu olduğunu kaydetmek yerinde olur kanısındayım.

ZENNELER : Başlarında oyaly yazmalar, ya da renkli poşular örtülü, dallı fistan, şetâri yelek, ayaklarında kırmızı paçalı bol şalvar, güllü çorap ve tongurdaklı kunduralar giyerlerdi. Genellikle kadın kılığı taşıyan zenneler, tüysüz (sakalı çıkmamış) delikanlılardan seçilirdi. Bunları yine kadın kılığı taşıyan köçeklerden ayrı bir grup oluşturunuyordu. Köçekler, saçlarını kadın gibi uzatırlar, ancak saç uzunluğu enseyi çok geçmezdi, yüzlerindeki hafif tüyleri (sakalları) ağda ile aldırırlardı.

SİNİCİLER : Zennelerin ardından gelirlerdi. Bürüm-cük gömlek üstüne sırma işlemeli çepkenler, topukları sıkmalı çuha poturlar giyerlerdi. Bunlar, geline ait eşyaları (düri) denilen çehiz sandıklarını, baklava tepsilerini ve üstleri kırmızı tüllerle örtülmüş siniler içinde, kalaylanmamış bakır ve mutfak eşyaları taşırlardı. Siniciler, düğün sahibinin varlığına göre, 15-30 ve daha da fazla olurlardı.

KUBURCULAR : Seymenlerin sağ ve sol yanlarında yer alırlar, boşalan silahları doldururlardı. Bunlara DOLDURUCULAR da denirdi. Kılıkları Seymenlerinki gibiydi, ancak silah taşımazlardı. Omuzlarında asılı meşin hurçlarda silah doldurmaya mahsus (barut, kurşun, kıtık gibi) malzeme bulundururlardı.

MANİCİLER : Bunlara heyheyciler de denirdi. Meyterler gibi giyinip kuşanırlar, Seymen alayının musiki hareketlerini yönetirlerdi.

SOYTARILAR : Başlarında sivri külâh, sırtlarında renkli abalar, entariler, bazıları içi dışına çevrilmiş urbalar giyerler, yüzlerini çeşitli renklere boyarlar, acayip kılıklara bürünürler, seymen alayının kâh önünde, kâh yanlarında

ve arkalarında oyunlar şaklabanlıklar yaparlar, tekerlemelerle manicilere katılırlardı. Bunlar seymen alayının bir çeşit curcunabazları idi.

KÖÇEKLER : Paçaları sıkma beyaz şalvar üstüne üçetekli fiştan, bürümcük gömlek üzerine kadın çepkeni (camedan) giyerler, saçlarını omuzlara değmeyecek şekilde uzatırlar, kadınımsı hareketlerle, oyun sırasında davulcuların yanında yer alırlardı.

AVCILAR : Kılıkları seymenler gibiydi. Elllerinde uzun zincirlere bağlı köpeklerle, seymen alayının ardından gelirler, sağa sola seyirterek, alayın güvenliğini kontrol ederlerdi. Düğün evine yaklaşıldığı sırada, köpekleri koşturarak alayın önüne geçerler, etrafa dağılırlardı.

Seymen kuruluşlarında, eski bir geleneğe dayanan avcılar grubu sonraları kaldırılmıştır. Sebebi, belli maksatla yetiştirilen köpeklerin ve yetiştiricilerinin bulunmayışdır.

Bu düzen içinde toplanan seymen alayı, deynekçibaşının işaretiyle, meyter takımının çaldığı ırgalanma havası (nota)nın ritmine uyarak çalılımlı bir salınışla yürüyüşe hazırlanırdı. Irgalanma, çalılımlı gövde gösterisiyle yerinde saymak demektir.

Başvuran denilen zurnanın uzun hava şeklinde tutturduğu (dem)den sonra 4 vuruşlu, ya da 9 vuruşlu bir hava ile alay yürüyüşe geçerdi.

Seymenler çalınan havanın ritmine uygun bir çalılımla, iki yana salınarak ve her ölçü bitiminde yerlerinde kasılarak yürürlerdi.

Bütün hareketler, deynekçibaşı (seymenbaşı)nın kumandasına bağlıydı.

Böylece yola düzölen seymen alayı, zaman zaman hava değıştirenerek düğün evine doğru yol alırdı. Alay her köşe başına geldiğinde, seymenbaşı elindeki çubuğı ileri uzatarak, alayın yürüyüş istimaletini işaret eder, bir meydana gelindiğinde oyun düzeni kurulurdu. Seymenler grup grup oyuna çıkarlardı. Yol boyunca rastlanan hedeflere ateş edilirdi. Bir kuru ağaç, bir dübektaş, bir tümsek, yıkık bir duvar gibi yerlere seymenbaşının çalımli bir dönüş yaparak ateş etmesi üzerine, seymenler de aynı hedefe ateş ederlerdi. Bazı yerlere önceden kuru öküz kafası, ya da yaz kabağı gibi hedefler koyanlar olur, seymenler bu hedeflere ateş ederler, ayın çalımli yürüyüşle yollarına devam ederlerdi. Burada önemli bir husus, seymenbaşının gösterdiği hedef ne olursa olsun, seymenlerin tereddüt etmeden bu hedefe ateş etmeleridir. Bu hedef canlı dahi olsa... Bu yüzden İlbarıt Köyü ile Hacılarobası Köyü arasında kanlı bir olay geçmiştir. Seymenbaşının, tarlada otlayan bir öküzü hedef göstermesi üzerine seymenler bu hedefe ateş etmişler, malları öldürölen köylüler düğün sahibinden bedelini istemeleri üzerine meydana gelen kavgada ölenler olmuştur. Olaya bir de türkü yakılmıştır:

Meydancığı İlbarıtlı bürüdü
Aşağıdan Hacılarobası yürüdü
Arap oğlan kör Feyzi'yi sürüdü
Yazık oldu gençliğimde canıma
Şimdi ahbaplarım gelir yanıma
Alnı top kaküllü yardan ayrıldım

Seymen alayı düğün evine yaklaşıncı, manicibaşı, başvuran denilen zurnanın tutturduğu ayak üzerinden maniye asılırdı. Burada mani, kayabaşıbozlak tarzı bir uzunhavadır.

Of yareeey... Ataş olmayınca (a güzel) lokma mı bişer
Gözel olmayınca (a yarım) gönül mü düşer
Oooooof..... Gözeli görünce (suna boylum) tedbirim şaşar
Varam gidem gız gapınga gul olam yaar ey..
On yedi benlim heeey.. yine mi ben yandım

Bu arada heyheyciler ve soytarılar, davulun ritmine uygun tekerlemelerle musiki hareketine katılırlar:

Gum hele sındım hele de
Gum hele sındım hele de

Soytarılar:

Takkeni topla Feyzullah
Avanın deyive Hayrullah
Enseme vuruve Sadullah

diye ritmik tekerlemelerle, şaklabanlıklar ve taklitler yaparlardı.

Bu musiki hareketlerini yazı ile belirtmek imkansızdır. Bir örnek olarak bir parçanın notasını verdim. Zamanında imkansızlık yüzünden mesela ses kaydeden bir cihazın bulunmayışından tesbit edilememiş oluşu, son derece ilginç böyle bir sanat hareketinin unutulup gitmesi gibi büyük bir kayıp olmuştur. Davul-zurna takımlarıyla icra edilen bu musiki hareketlerini Bağlama takımlarıyla ya da başka çalgılarla icra etmek mümkün olsa bile, havasını vermeğe imkân yoktur. Ve bugün, bu musiki hareketlerini icra edebilecek ne eski meyterler ne de seymenler kalmıştır⁽⁸⁾.

⁽⁸⁾ Türk halk musikisinde çok seslilik önemli bir konudur. Bu çok sesliliği teknik bir sanat kavramı içinde mütalaa etmek elbette doğru değildir. İhtiyaç ve alışkanlıkların ve Türk halkının zevk üstünlüğünün ortaya koyduğu bir musiki hareketi olarak, kendi çapında bir çok seslilik bahis konusudur. Musikide çok seslilik, bu sanatta önemli bir aşama olmuştur. Ve birdenbire de olmamıştır. Nitekim, batıda

Seymen alayı bu hava içinde düğün evine (oğlan evine) yaklaşıncı, seymenbaşının cakalı bir dönüş yaparak ortaya çıktığı görülür. Tek olarak kısa süren bir oyun (efe oyunu) oynar. Bir işareti üzerine seymenler birer ikişer oyuna kalkarlar, bu arada güveyi, sağdıç ve yakın arkadaşları da oyuna kalkarlardı.

Seymenbaşının tek başına oyuna kalkması bir onur meselesiydi. O işaret etmeden seymenler ve hiç kimse oyuna katılamazdı. Bu şefe ve ustaya saygı gösterilmesi bakımından önemli bir husustur.

Oyunlardan sonra seymenler ve misafirler, meydanlara kurulan sofralara buyur edilirlerdi. Tapla denilen ve çevresi 20-25 kişi alan yuvarlak yer sofralarında, yaşa-başa ve kımeme göre ilk önce, kocaağalar, seymenbaşı, meyterbaşı ayrı bir sofraya buyur edilirdi. Seymenler ve öteki misafirler için ayrı sofralar kurulurdu.

Sofrabaşında dizüstü oturmak, hiç konuşmadan yemeğe devam etmek, Nimete karşı bir saygı ifadesi, onu veren Allaha şükran duygusu olduğunu ve Türk halkının buna çok önem verdiğini söyleyebilirim.

Sofraya gelen ilk yemek kabının üstüne seymenbaşının palasını koyması, güveyiden bahşiş gelmeden yemeğe başlanmaması da, bir sofra disiplini ve âdabı olarak değerlendirilmesi gereken bir âdet idi.

da IX. yüzyıla gelinceye kadar, musiki tek sesliydi. Belirli ihtiyaçlardan doğmuş, kilisede gelişmiştir.

Seymen musikilerinde davul-zurna takımlarının tonal özellikleri ve (dem) hadisesi, türkülerin, tekerleme, ünleme gibi vokal hareketler, paralel dördlü, beşli, sekizli aralıklar halinde icra tarzı, iki ve üç sesli bir musiki hareketi ortaya koymaktadır. Sözelimi, başvuran denilen melodi zurnası ezgiyi çalarken, dem zurnaları karar perdesi üzerinde ve zaman zaman perde değiştirerek dem tutmaları, mani söylerken heyheycilerin ve soytarıların başka tonlarda ritmik tekerlemeler söylemeleri çok sesliliği açıkça ortaya koymaktadır.

Yemekten sonra uzunca bir istirahat yapılırdı. Kocaağalar, seymenbaşı, meyterbaşı düğün evine buyur edilir, baş köşe sayılan ocak başında oturulur, seymenlerden yaşlı olanlar da kapı yanında ve sedirlerde yer alırlardı. Kocaağalardan en yaşlısı.

— Rahat oturalım yârenler, diye izin vermeden, kimse bağdaş kurup oturamazdı. Gençler elleri iki diz üstünde otururlar, kahveler içilinceye kadar, tepsi ellerinde ayakta dururlardı.

Kahveler, şerbetler içildikten sonra, seymenbaşının:

— Muhabbet başlasın, emri üzerine türküler çağırılır, oyunlar oynanırdı.

Bu arada oğlan evine getirilen gelin, daha kapıdan girerken kaynana (oğlan anası) bir toprak küpü gelinin önüne atar ve bir de çürük yumurtayı kible tarafına (Mekke’de Müslümanlarca kible kabul edilen-Kâbe’nin bulunduğu yer) fırlatır ve elinde tuttuğu Kur’an-ı Kerim’in altından gelini geçirir, kurban kesilerek gelin üstünden atlatılır ve boynundan akan kana parmak batırılarak gelinin alnına sürülür ve eve alınırdı. Daha önce de anlattığım gibi, bazı yerlerde gelinin oğlan evine ilk gelişinde, kaynana ile kayınpeder merdiven başında güreş tutar, biriki elenseden sonra kayınpeder yenilgiyi kabul eder. Bu hareketler, geline göz dağı vermek, kaynanaya saygıyı ve daima beraber kalacağı kaynanadan korkması gerektiğini anlatmak için yapılan bir törendir.

Oğlan evinde devam eden şenlikler, güveyinin gerdeğe sokulacağı akşam ezanına kadar sürer ve güveyi ilahilerle evin kapısına kadar getirilir, kapıda yapılan bir duadan sonra sırtı yumruklanarak içeri sokulurdu. Gerdek gecesi, evde bir haberci kadından başka kimse bulunmazdı. Haberci kadın, oda kapısının önüne bırakılan ve bekaret işareti olan

bezi alarak, kızlarının alınının akı ile dünya evine girdiğini ebeveynine müjdelere ve bolca bahşış alırdı⁽⁹⁾.

DÜĞÜNLE İLGİLİ BAZI NOTLAR:

Bir deyiş:

ANA BENİ EVERSENE⁽¹⁰⁾

Ala keçim çift doğurdu
Bol ettik südü yoğurdu
Gönlüm ne hülyalar kurdu
Ana beni eversene

Mevsim mevsim kuzu gütdüm
Gelin için koç büyüttüm
Kına gibi un öğüttüm
Ana beni eversene

⁽⁹⁾ Evangelinos Mesalidis adında, Rum asıllı bir yazar, bir devrin Osmanlıcası ile yazdığı “TEMÂŞÂ-Yİ DÜNYA” adlı, o devrin ilginç olaylarını, akıcı bir üslupla anlatan eserinde bir macera kadınının ağzından şunları nakletmektedir: “Nısfı-l leyilde (gece yarısında) tüfek şamatası işitildi ise, biz yangın, yahut baskın var kıyası ile (sanarak) uyanıp ayağa kalktık. Misafir olduğumuz hane sahibi: “Telaş etmeyin, düğün var ve bu tüfek gelinin kız çıktığına delaletdir, yarın alayı da seyredersiniz,” dedi. “Fîlvâki ertesi gün, önlerinde davul-zurna-tef ve dümbellekle bir alay gördük. Kız çıkan gelinin donunu bir sırığa takarak sağdıç olacak bayrakdar tarzı alay ile, sokaklarda gezdiriyordu.” (Tercüman gazetesi 14. tefrika)..

Akdeniz’in süngerci adalarından birinde geçtiği anlatılan bu olay, eski Türk düğünlerinde sürdürülen bir âdeti hatırlatmaktadır. Gelinin kız çıktığını silah atarak duyurmak, kız ailesinin bir onuru sayılırdı. Ancak bu belirtinin böyle sokaklarda dolaştırılarak teşhiri hakkında, Osmanlı devrine ait adalardan birinde, Müslüman halk arasında geçtiği anlaşılan (eğer doğru ise) böyle bir âdetin Türk toplumu hayatında sürdürüldüğüne dair hiçbir söylentiye rastlamış değilim...

⁽¹⁰⁾ Bir türkümüzden esinlenerek, usta bir kalemden bir deyiş.
Tanıtıcı : Değerli araştırmacı ve folklorcularımızdan Ali Rıza ÖNDER.
Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, cilt 10, sayfa 4027...

**Toprağı kat kat çevirdim
Kolaydır her işe girdim
Güveylik urba diktirdim
Ana beni eversene**

**Bakır taslar kalaylansın
Kör odamda bir mum yansın
Uyuyan bahtım uyansın
Ana beni eversene**

**Kilimimiz halımız var
Çömlek çömlek balımız var
Ay boynuzlu malımız var (burda mal, inek, öküz)
Ana beni eversene**

**Yeşil küncüm dal dal oldu
Çocukluğum masal oldu
Bu yıl bana bir hal oldu
Ana beni eversene**

**Şükür bizden gitti darlık
Yuva kurmak bahtiyarlık
Çekilmiyor şu bekarlık
Ana beni eversene**

Türk köylüsü bütün gücünü toprağa vererek, tarla, tonç, bağ, bahçede durmadan çalışarak, alın teri ile kazandığını, gelenek ve âdetlerinin gerektirdiği biçimde harcamasını da bilir. İşte düğün harcamaları, Türk halkının maddi manevi değer verdiği bir toplumsal kaynaşmadır.

HAYIR AŞI : Yoksulları doyurmak, Türk halkının en duygulu yanıdır. Her vesile ile bunu yapmaktan büyük zevk duyar.

Düğün vesilesiyle bunu, daha da seve seve ve cömertçe yerine getirir.

CAN AŞI : Köylerde, cömertliği ve yoksullara yardımı ile tanınmış bir kimse öldüğü zaman, ruhunu taziz için yoksullara yemek verilir. Ölünün toprağa verildiğinin bir ve yedinci günü, bir de kırkıncı günü akşam açılan sofralara CAN AŞI denir.

BAYRAK ÇEKMEK : Düğün evinin belirlenmesi için oğlan evinin damına bayrak çekilmesi, bayrağı görenin, davetli olsun olmasın düğüne gelmesini sağlamak içindir. Türk halkı bunu sevap sayar.

DANIŞIK AŞI : Oğlan evi tarafından, hısım, akraba ve komşulara verilen yemek davetine denir. Bu davetin bir özelliği düğün sahibinin yapacağı düğüne köylerden kimleri davet etmesi gerektiğini, köyün hatırı sayılırlarına sormasıdır. Bunlara okuntu çıkarılır, misafirlerin konuklanmaları ve ağırlanmaları için hazırlık yapılır. Bu bir çeşit düğün imesidir.

DÜĞÜN KÂHYASI : Civar köylerden gelen misafirleri konuk evlerine ve odalarına yerleştirmek, rahatlarını sağlamak, düğün süresince işlerin düzenli ve şenlikli geçmesini temin etmek için oğlan evince seçilen kimseye DÜĞÜN KÂHYASI, ya da DÜĞÜN KILAVUZU denir.

KIZ BABASININ ÖĞÜDÜ : Goca evine duvağınla gideng, kefenle çıkang... Bu demektir ki: Koca evinde iyi geçineceksin, bir yastıkta kocayacaksın. Koca evinden ancak ölün çıkar..

BİR DEYİŞ:

Sini kalaylı sini
Donat al eyisini
Evlenmek bir muratdır
Beyen al eyisini

VE BİR HİKÂYE:

Adamın biri bir düğün yemeğine davetliymiş. Yolda giderken bir arkadaşına rastlamış:

— Oooo, nereye böyle acele acele?

— Canım falan ahababımın düğün yemeğine davetliyim, geç kaldım, oraya gidiyorum.

— Ooo, son derece ikramcı bir zattır. Misafirden çok hoşlanır, kendisini tanırım da. Ben de seninle geleyim, memnun olur.

— Canım, nasıl olur? Hem...

— Canım, dayımın oğlu dersin.

Adam ses çıkaramamış, beraberce yürümeğe başlamışlar.

Bir sokak dönemecinde, karşıdan ikisinin de tanıdığı bir arkadaşları sökün etmiş:

— Yahu, böyle iki ahabap çavuş, acele acele nereye gidiyorsunuz?

— Falan kişiye yemeğe davetliyiz de.

— Ooo, az çok ahabaplığımız vardır. Ben de sizinle geleyim, memnun olur.

Adam:

— Canım, bu zat sadece beni davet etti, bu arkadaşım da katıldı, bir de sen. Olmaz böyle şey, mahcup olurum adama.

— Canım demiş beriki, beni de amcamın oğlu dersin, olur biter, kovacak değil ya?

Adam mecbur olmuş, o da katılmış yanlarına. Uzatmayalım, her sokak başında bir arkadaşlarına rast gele gele, kimisi amca oğlu, kimisi dayı oğlu filan derken, tam köşeyi

dönmüşler düğün evine yaklaşmışlar, yanı başlarında bir arkadaşları daha belirmiş:

— Hayırola, akşam akşam böyle nereye?

— Canım, şöyle bir dolaşıyoruz, can sıkıntısı işte.

— Akşam geç vakit ne dolaşması bu? Yok yok, bir işiniz olmalı. Çaresiz söylemişler:

— Falan ahbabımızın düğün yemeğine gidiyoruz.

— Aman ne iyi demiş beriki, ben de geleyim.

— Aslında yemeğe yalnız ben davetliydim. Bu arkadaşlar, biri dayı oğlu biri amca oğlu, diye yanıma katıldılar, sen de...

Adam lafını kesmiş:

— İyi ya, ben de geleyim tamam olsun, hem o zat beni yakından tanır, geldiğime sevinir.

Çaresiz onu da almışlar yanlarına, düğün evinin kapısına dayanmışlar.

Düğün sahibi, merdiven başında, bir kişi beklerken, dört kişi birden görünce şaşırmış, fakat bozuntuya vermemiş:

— Hoş geldiniz, demiş. Lakin ben yalnız seni davet etmiştim, bunlar da kim?

Adam mahcup:

— Bu amcamın oğlu, bu da dayımın oğlu...

Ev sahibi, lafını kesmiş:

— Ya bu meşşe odunu kim? Deyince, son katılan adam:

— Ben size demedim mi demiş, beni tanır diye...

GELİN-KIZ DEYİŞLEMESİ⁽¹¹⁾

Bir gelinin bir kızınan cengi var
Bilemedim hangısının dengi var
O gızda çifte sürmeli süngü var
Çeker süngüsünü yâre saldırır

GELİN DERKİ: Hurilerden Huriyem
Bağdat gibi goç yeğidin yâriyem
İlk baharda oğul vermişim arıya
Petek petek bal yaparım satarım

KIZ DA DERKİ: Havalara ağarım
Gonca gül gibi boynum eğerim
Gutnu gumaş al enteri geyerim
Eteğim dolusu goncam var benim

GELİN DERKİ: Ben yaylama göçerim
Pınarlardan soğuk sular içerim
Yedi yıldır oğul verm(i)şim arıya
Koğanım dolusu (sırlı) balım var benim

KIZ DA DERKİ: Ben yaylamı yayladım
Endim enginlere seyran eyledim
İşte gelin bunda yalan söyledim
Bozulmuş kovanda sırlı balm'olur

GELİN DERKİ: Benim altun başım var
Ela göz üstünde hilal gaşım var
Gız git senin bir gecelik işin var
Zabahısı kervan geçer yol olur

(11) Bu parçanın aslının Karacaoğlan'a ait olduğu bilinir. Halk ağzındaki değişik şekliyle alınmıştır.

KIZ DA DERKİ: Bizim ile rahmet yağmamı
Beni gören yeğit boynun eymemi
O bir gece bin geceye deymemi
Gız olanlar nergis verir gül alır

GELİN DERKİ: Galk gidelim bazara
İnce beli çektirelim hıza
Bir yük şeftali eletelim bazara
Olmuşun mu alırlar yoksa hamın mı?

NOTALAR

DÜNÜRCÜLER HAVASI

Ergin Özel Arşiv
S.Y.A.

Orta

Yı kın şun la rın e vi ni yı kın şun la rın e vi ni
Bizge li ne gelmi şüktür biz ge li ne gelmi şüktür
A lın i çin den ge li ni a lın i çin den ge li ni
Al ma yı nca gi der mi yük al ma yı nca gi der mi yük

Yıkın şunların evini
Alın içinden gelini
Biz geline gelmişüktür
Almayınca gidermiyök
Haneyi terk edermiyök

Yıkın şunların evini
Alın içinden gelini
Biz geline gelmişüktür
Haneyi veran ederüz
Çıkarda seyran ederüz
Uyy..... (Oyun)

KIZ SATMA HAVASI

Bartın
S.Y.A.

(orta)

Ma vi li ma vi li e la -- gız

Ya ban cı la rın An şa gız ma vi li mavili

a na ri yan gunu Meh me din ya ri

a la ba cak a la ba cak Meh met eniştemiz

o la cak sa pı sa man cuk et tük

yü küü ta mam cuk et tük

Ya ban cı la run An şa yı

Meh me de ga dun et tük

Mavili mavili eleni
Yabancıların gelini
Mehmet derler adına
Doyulmuyor tadına
Biz sana Anşayı vereceğiz
Elalem inadına
Alabacak alabacak
Mehmet eniştemiz olacak

Mehmet armud yirmisin
Mehellede birmisin
Biz sana Anşayı vereceğiz
Ona gadunum dermisin
Alabacak.....
Sapı samancuk ettik
Yükü tamancuk ettik
Yabancıların Anşayı
Mehmede gadun ettik
Alabacak.....

GOCADAM TÜRKÜSÜ

Safranbolu
S.Y.A.

Orta

Go ca - da ma ya tak ser dim
Be ni - o na veri ver miş ler

guül gi bi Ah goca da ma
koör gi bi Ah beni o na

ya tak - ser dim guül gi bi
ve ri ver miş ler koör gi bi

Za ba hı sı galk tim al tına bak tim
Annem be ni guül dür me di
Sen den baş ka ev lat yü zü

goc
guül
koör

gi
me
me

bi
sin
sin

Not: Sözleri metinde geçmiştir.

KINA HAVASI

Afyonkarahisar
özel arşiv
S.Y.A.

agırca

Tuz ka bı nı tuz suz ko yan
Ah Ana sı nı giz sız ko yan
ney ney ney ney ney man go cev le ri
ney ney ney ney ney man ya re nim gı
is siz ko yan ney ney ney
nan gut lol sun ney ney ney
ney a man
ney a man

Gınası yoğrulur tasta ney
Gız anası kara yasta ney
Oğlan evi pek heveste ney
Yarenim gınan kutlolsun ney
Şurada dirliğin tatlıolsun ney

Gaya dibi garımcalı ney
Yanı çifte gorımceli ney
Hem dayılı hem amcalı ney
Gelinim.....

GELİN OKŞAMA HAVASI

Orta

S.Y.A

Salı nı sa
Ana sı da

lı na da geli nim gir miş bah ça ya u--y
satı satı ver miş bir kese ak ça ya

gir miş bah ça ya al gir mi zı
bir kese ak ça ya ağ lamagelinim

gül to pu la mış ge li nim boh ça
sı z la ma ge li nim ben gine ge li

ya ----
rım

Salına salına da gelinim girmiş bahçaya
Al gırmızı gül toplamış gelinim bohçaya
Anası da satı satı vermiş bir kese akçaya
Ağlama gelinim sızlama gelinim ben yine gelirim

Altun tas içinde de gelinim kınan ezilsin
Gümüş tarak ile de gelinim zülfün, çözölsün
Güveyim yanında da gelinim sözün tutulsun
Ağlama gelinim.....

Altun tas içinde de gelinim kınan ezerler
Gümüş tarak ile de gelinim zülfün çözerler
Ak gerdan altına da gelinim boncuk dizerler
Ağlama gelinim.....

KÂBEM*

Safranbolu
S.Y.A.

agırca

Kâ - bee ni ni da lı laa rıı
Dün - yaa de.e dükü lee rii

bö --- lü kü bö ö lü kü dür --
bir --- gö lü ge e lü kü dür --

bö ö lü kü dür be ni mi
ge e lü kü dür ca ni mi

Yü re e cü gü mü de --- lük
Kâ aa a bem mi var --- sam

de e lü kü dür --- de e lü kü dür
sa a aa na --- sa a aa na

* Sözleri metinde geçmiştir.

HELOSA* Safranbolu
S.Y.A.

(ağırca)

gı zıl bel den ge lür bek mez

he lo sa -- he lo sa he le me --

--, le yu sa yu sa yu sa hey

Not: Sözleri metinde geçmiştir.

GELİN AĞLATMA HAVASI

ağırca ağır

Kı zar dı ka ya lar --- al gey di dağ
 A na dan ay rı lan --- ah e der ağ
 Bağ: Doldur pınar dol dur --- ben gi der ol

la --- r ca --- nım --- dağ --- lar da
 la --- r ca --- nım --- dağ --- lar da
 dum --- ca --- nım --- dağ --- lar da

na --- na na ye şil ---
 na --- na na dol dur ---
 na --- na na a na ---

yap rak --- i le ---
 pı nar --- dol dur ---
 ba mi ba mi

be ze --- n di bağ lar
 ben gi --- de rol dum
 ter ke --- de rol dum

Kızardı kayalar al geydi dağlar canım dağlarda
 Yeşil yaprak ile bezendi bağlar nanana
 Anadan ayrılan ah eder ağlar
 Doldur pınar doldur ben gider oldum.
 Doldur pınar doldur ben gider oldum
 Anamı babamı terkeder oldum

Altun tas içinde kınam ezildi
 Gümüş tarak ile zülfüm çözüldü
 Benim yazım yadellere yazıldı
 Doldur pınar doldur ben gider oldum
 Doldur.....

GELİN AĞLATMA HAVASI

Ünye

SY.A

(orta)

Köp rü- yü do lan ma a nam
 Köp rü yıkık - tır --- ge lın o lan
 gı zın da a ca nım bağ rı ya nık
 tır ey vah ey vah hem a nam dan
 ay rıl dım hem ba bam dan
 hem sı lam dan ay rıl dım

Uzağa kız verme anam kaybolur gider
 Ayrılık hasreti(de) a canım bağrımı deler
 Anamın ekmeği aman gözümde tüter
 Ayrılık hasreti(de) a canım bağrımı deler

AMCAYA SİTEM

Safranbolu
S.Y.A.

A bu ca ha yın a bu ca
a bu ca ha yın a bu ca
at tın -- be ni uç ---- tan u
ca ---- at tın be ni uç ----
lan u ---- ca

Not: Sözleri metinde geçmiştir.

GELİN HAVASI

SARIZ
S.Y.A.

Orta

GELİN ALMA HAVASI

Uşak
Özel Arşiv
S.Y.A.

Orta

A ra yı a ra yı gel düğ goö zel ler i çin
den seç düğ den seç düğ biz bu gün mu ra
da er düğ biz gelin al ma ya gel düğ
hem sizi gör me ye geldük of--- gadun abam gelin hazır
ol du mu - saz tempo dün den
hanım dün den - tempo - dün den
ba cım ---- dün den - saz tempo
dün den bacım dün den

Atladuk geçtük eşiği
Hazır gelinin beşiği
Verin güveyinin eşini
Of.... Gadun abam....

GELİN ALMA (GÖÇÜRME) HAVASI

1

(SAFRANBOLU)

(Orta)

çabuklaşır

Daha çabuklaşır

GELİN AĞZINDAN
Veda Türküsü
ağırca (ağlamaklı) "ilâhi biçimi"

Safranbolu
S.Y.A.

E ş i mi dos su tum mu yü kü ü le e e e
si ni i ler --- yü kü ü ----- mü
-- saz --- Gon ş u cak kı la mı he
lâl --- let ti i se ni kaak kı -- nı
kı ----- ni bil me ez ol du mu ben i ra a a ---
----- ğı ya aa kı nı -----
Gıs met ey le ya mev lâ aam
Na sip ey le ya mev lâ aam
bii --- za Kâ be'e e ---
yi i i yi

Not: Gelinin başının üstünde mum yakılarak kutlanması töreninde ilâhi biçimi söylenen bu türkü de sözler notada gösterildiği gibi okunacaktır.

GELİN YASI

Serbes gibi (ağırca)

Safranbolu

i çe ri gir sem de e vim de ğil
anam anam anam oy dışa rı çık sem da
kötüm de ğil oy anam anam anam oy

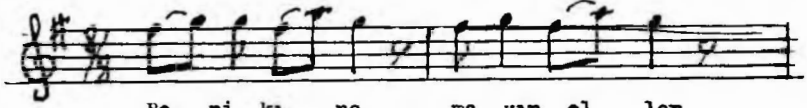
Not: Sözleri metinde geçmiştir.

İKİ EVLİLİK

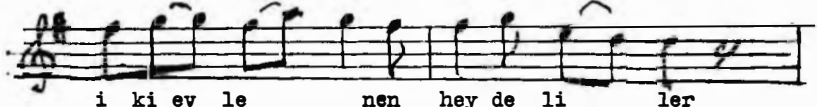
Adnan Türközü

Orta

S.Y.A.

Be ni kı na ma yın el ler

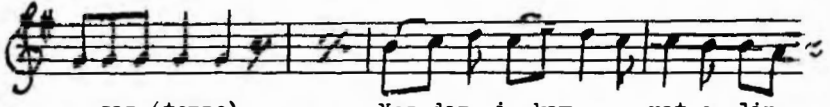
i ki ev le nen hey de li ler

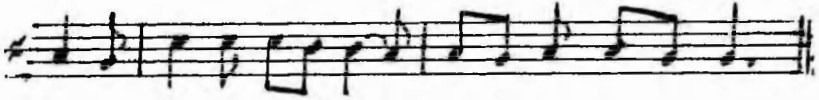
dert din le yin a ğa lar bey leri

yan dım i kav ra at e lin den

-- saz (tempo) Yan dım i kav rat e lin

den il le de fe ri ğin e lin den

Not: Sözleri metinde geçmiştir.

GÜVEYİ KOLTUK TÜRKÜSÜ

Orta

Safranbolu
S.Y.A.

Gü ve yi da ma çı ka maz
Ge li ni a lup ka ça maz

He y Cı kıp ta ak
Ağ la na ge
Sâbrey le sağ

ça sa ta maz he y hey
in a na sı he y hey
duç ni ne si si

Güveyinin atı nallı hey
Başında dülbendi telli hey
Ağalar içinde belli hey
Ağlama.....

Güveyi bey gazak olsa hey
Güttüğü yol uzak olsa hey
Alduğu kız güzel olsa hey
Ağlama.....

Güveyinin aşu bişer hey
Sağducu önüne düşer hey
Gelin güveyiden güzel hey
Ağlama.....

Dünürler bölük bölük hey
Oldu yürek delük delük hey
Güveyinin cebi delük hey
Ağlama.....

SEYMEN IRGALAMA
VE YÜRÜYÜŞE GEÇİŞ
HAVASI

i
Safranbolu
S.Y.A

ağırca

GİRİŞ "AĞIR"

Aç kapı (Oyun Havası Segmen)

Safranbolu
Özel Arşiv
S.Y.A.

"Halleşme"

Aç ka pı yı ben gel dim a va nın

se fa gel din hoş gel din a va nın

se fa gel din hoş gel din -- saz --

Sen de ya nuk -- saz -- ben de ya nuk --saz--

su lar da a kar boz bu la nuk --saz ---

el ler de u yur ben u ya nuk - saz -

Hoplama (çabuklaşır)

=Kavuşma=
=Ağırlaşır=

"MIZMIZ" KADIN OYUN HAVASI(*)

(orta) Safranbolu: S.Y.A.

Zü ri ye min

gü ğüm le ri ga lay lı ah

ga lay lı Fis tan gey miş e tek

le ri ha lay lı ha lay lı aman aman

Zü ri ye mi al datma sı

go lay lı ah go lay lı ah a lı rum de

din de al dat tın be ni al dat tın be

ni am man

Geyme dedim geydin sen bu alleri
Başıma getürdün durlü halleri
Düşma ettin bana bütün elleri
Ah alurum dedin de aldattın beni
On telli sazınan oynattın beni

(*) Mizmız oyunu kadın zarafetine yakışan bir oyundur bu oyunda göbük ırgalamak omuz ve boyun oynatmak gibi hareketler yoktur.

KADIN OYUN HAVALARINDAN

Safranbolu S.Y.A.

(orta)

Ye ğıl ı pa-----k bñ ke ne sunam of

Ya re diz lik di ke ne

Mev lam da sa bñ lar ver sin sunam of

Giz li sev da çe ke ne

E linde şam dan bakıyor oam dan

is terin on dan zarif de hanım

Gidiyom elinizden sunam of
 Gurtulam dilinizden
 Yeşil baş òrdek olsam sunam of
 Su içmem goölünüzden
 Elinde şamdan.....

SEYMEN

Safranbolu
S.Y.A.

Zurna (Bağvuran)

Devul

Dem Zurnası

This system shows the first staff of the musical score. The top staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 9/8 time signature. The middle staff is a bass clef with a 9/8 time signature. The bottom staff is a treble clef with a 9/8 time signature. The melody is written in the top staff, and the bass line is in the middle staff. The bottom staff contains a long, flowing line, likely representing a continuous bass or a specific instrument.

This system continues the musical score. The top staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 9/8 time signature. The middle staff is a bass clef with a 9/8 time signature. The bottom staff is a treble clef with a 9/8 time signature. The melody is written in the top staff, and the bass line is in the middle staff. The bottom staff contains a long, flowing line, likely representing a continuous bass or a specific instrument.

This system continues the musical score. The top staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 9/8 time signature. The middle staff is a bass clef with a 9/8 time signature. The bottom staff is a treble clef with a 9/8 time signature. The melody is written in the top staff, and the bass line is in the middle staff. The bottom staff contains a long, flowing line, likely representing a continuous bass or a specific instrument.

(Ses-giriş)

Saz (giriş)

Smile

FOTOĞRAFLAR

Resim 1— Gelin ve sağıdıçları

Resim 2 — Mahalli kadın kılıklarından (Kayseri)

Resim 3 — Bir genç kız başlığı (Çorum)
Altın keti ve pullu yazma

Resim 4 — İlginç bir kadın başlığı (Sepetbaşı)

Resim 5 — Köydüğünü (Orhangazi)

Resim 6 — Kız evine hediye (dürü) götürülüşü (Bilecik)

Resim 7 — Kız çehizinin sergilenmesi (Bilecik)

Resim 8 — Güveyinin giydirilmesi (Bilecik)

Resim 9 — Düğün aşının hazırlanması (Bilecik)

Resim 10 — Safranbolunun âşık türkücülerinden Hasan Çavuş

Resim 11 – Gelinin kutlanması

Resim 12 — Geline kına yakılması (Trakya) (özel arşiv)

Resim 13 — Geline kına yakılması (Safranbolu)

Resim 14 — Helosa (Kaynana hoplatması) Safranbolu

Resim 15 — Kâbem (mumlu tören) sini çevirmesi (Safranbolu)

Resim 16 — Mızız oyunu (Gelinin oynatılması)

Resim 17 — Mızız oyunu (Safranbolu)

Resim 18 — Mendil oyunu (Kayseri)

Resim 19 — Mahalli kadm kılıklarından (Sivas)

Resim 20 — Bir Türkmen kadın başlığı

Resim 21, 22 — Sırma kaytan işlemeli bir Türkmen kadın mantosu (Önden ve arkadan-Konya)

Resim 23 — Türkmen kadın kılıklarından (Adana-Toroslar)

Resim 24 — Gelinin oynatılması

Resim 25 — Gelinin arabadan indirilmesi (Trakya)

Resim 26 — Bindallı (Safranbolu)

Resim 27 — Kaftan (Bodrum)

Resim 28 — Üçetekliler (Çorum)

Resim 29 — Bindallı çeşitleri (Safranbolu)

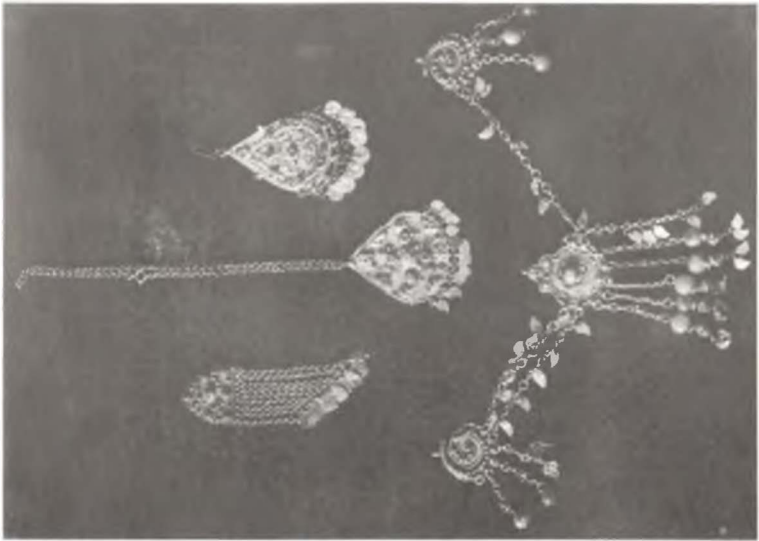
Resim 30 — Altın-gümüş zincirli
(paralı) göğslük
(zincir) (İzmir)

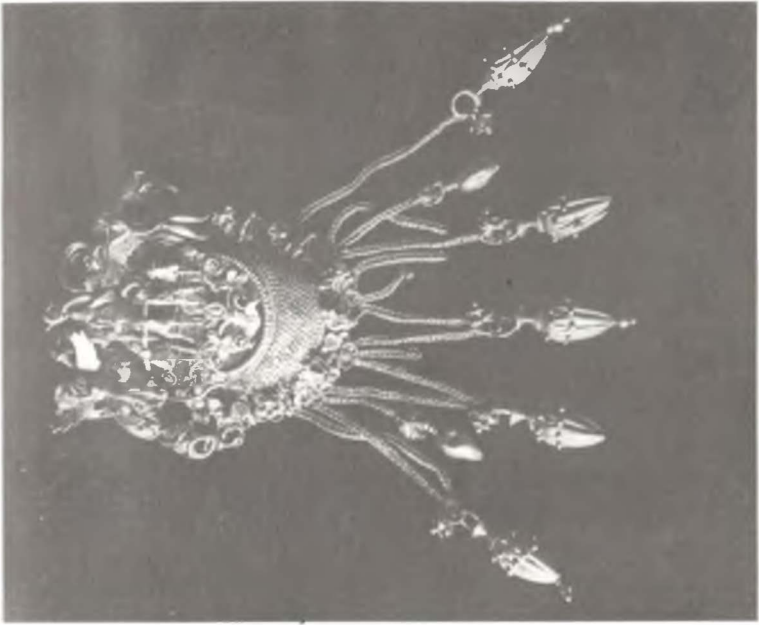
Resim 31 — Gümüş paralı döş takısı

Resim 32 — Boncuklu gıdıklık (Karadeniz)

Resim 33 — Zincirli gerdanlık, küpe ve kolçe (Karadeniz-Yalıboya)

Resim 34 — Zincirli gerdanlık (Karadeniz-Rize)

Resim 35 — Gümüş hamayli takı

Resim 36 — Gümüş savatlı gelin
ibriği ve kupası

Resim 37 — Köçekler (Çankırı-Esipazar)

Resim 38 — Köçekler (Çankırı-Esipazar)

Resim 39 — Metinde adı geçen Hakkı Çavuş (Kastamonu)

Resim 40 — Meyter takımı ile (Kastamonu)

Resim 41 — Yaren sohbeti (Çankırı)

Resim 42 — Yaren sohbeti (Çankırı)

Resim 43 — Erkek düğünlerinde yarenler (Çankırı)

Resim 44, 45 — Metinde adı geçen yarenlerden Hacı Nuri yerli kılığı ve Seğmen kılığı ile (Safranbolu-1926)

Resim 46 — Bir kısım seğmenler (O zamanlar Safranbolu kaymakamı olan Niyazi Ak ve kaza erkânı ile)

Resim 47 — Metinde adı geen efelerle (Safranbolu)

Resim 48 — Davullu oyun (Bolu)

Resim 49 — Oyun (Halay) kılığı (Çorum)

Resim 50 — Masklı oyunlardan bir görünüm (Kırklareli)

Resim 51 — Mendil oyunu oynayan genç kız (Kars)

Resim 52 — Köçeklik çağını geçirmiş iki davulcu ve aralarında köçek (günlük kılığı ile) (Safranbolu-1930)

Resim 53 — Minyatür cirit oyunu (Çankırı-Şabanözü)